2002, ՀՈՒՆԻՍ Ա, ԹԻՎ 11 (127)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Հունիսի 20-ին Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին, ինչպես դարեր շարունակ, այնպես եւ այսօր տոնում է սուրբ Սահակ եւ Մեսրոպ թարգմանիչների հիշատակը:

1971 թ. հունիսի 17-ին դժբախտ պատահարի զոհ դարձավ նրանց՝ մեր առաջին ուսուցիչների հիրավի արժանավոր աշակերտը՝ 20-րդ դարի մեծանուն բանաստեղծ ու գրականագետ Պարույր Սեւակը: Այս օրերին բանաստեղծի ծննդավայրում (Չանախչի, այսօր՝ Սեւականան)՝ հայրենի տան բակում, ուր ամփոփված են իր, կնոջ եւ ծնողների շիրիմները, մշտապես տեղի են ունենում պոեզիայի օրեր, թե՛ գրչակից բարեկամները, թե՛ պոեզիայում իրենց առաջին քայլերն անող երիտասարդները եւ թե՛ նրա քանքարի երկրպագուներն այստեղ իրենց հարգանքի տուրքն են մատուցում, սրտի խոսքն ասում, ընկնում։

Մեծերը մահ չունեն, նրանք միշտ կենդանի են, ուստի նրանց մահվան օրն անգամ վերածվում է անմահության խորհրդանիշի:

Նման մոտեցումից ելնելով՝ տեղին համարեցինք «Ս. թարգմանիչներ Սահակ եւ Մեսրոպ» տոնի առիթով առաջնորդողի փոխարեն տպագրել բանաստեղծի՝ Մաշտոցի ծննդյան 1600-ամյակին նվիրված հոբելյանական նիստի զեկույցի առաջին մասը՝ նաեւ «Քեզանով քեզ փառաբանեմ»-ի մտադրությամբ:

Թրի ԴԵՄ'ԳՐԻՉ

«Լավ սկիզբը գործի կեսն է»,-այս ծանոթ խոսքի ճշմարտության կշիռը ոչ մի տեղ թերեւս այնպես չես զգում, ինչպես Մաշտոցի մասին գրելիս:

Ինչպե՞ս սկսես:

Թերեւս ամենաճիշտը հենց այդ Սկիզբ բառն է:

Ճիշտ է, որ Մաշտոցից դարեր առաջ էլ հայերը կային:

Ճիշտ է, որ նրանք ունեին պետականություն եւ բանարվեստ, գիտեին կոթողներ կառուցել եւ կերտել բագիններ, քանդում էին գինի եւ ձուլում արձաններ, թատրոն էին հաճախում ու վայելում գեղեցիկ հաճույքն այն պարունի-կաքավողների, որոնք «երգեին ձեռամբ»:

Երեւակայությունն ու պատկերացումը նման լինելով նույնը չեն: Երեւակայում են նաեւ մանուկները, մինչդեռ պատկերացնել կարող է միայն հասուն մարդը:

Մաշտոցը եկավ դառնալու մեր պատկերացումը, պատկերացումը մեր իսկ գոյության, մեր իսկության:

Երեխաները ծնվում են, աչամ հանում ու քայլում, սկսում են խոսել ու պատշաճորեն դասել, բայց նրանց համար այդ երեք-չորս տարին փաստորեն մնում է իրենց կյանքից դուրս, որովհետեւ ոչինչ չեն հիշում այդ երեք-չորս տարուց: Եվ նրանց ծննդյան օրը ըստ էության այն օրը չէ, որ նշում են նրանց ծնողները, ճիշտ կլիներ, եթե նրանք իբրեւ իրենց ծնունդ նշեին այն օրը միայն, երբվանից հիշում են իրենց:

Այն, ինչ մարդու կյանքում չափվում է տարով, ժողովուրդների կյանքում չափվում է դարով: Նախամաշտոցյան մեր կյանքը անցավ առանց «ինքնահիշողության»: Եվ Մաշտոցն էր, որ եկավ դառնալու մեր հիշողությունը, հիշողությունը մեր իսկ գոյության, մեր իսկ մասին:

Եվ սա չափազանցություն չէ, այլ պարզ եզրահանգումը 16-դարյա մեր կյանքի, հետեւությունը մեր ոլորապտույտ պատմության Մաշտոցից մինչեւ այսօր:

Հիրավի, ո՞վ էր Մաշտոցը:

Հայ եկեղեցին, որ մեր պետականության վերացման պատճառով մնում էր միակ համազգային կազմակերպությունը, դարեր շարունակ ամեն տարի նշել ու նշում է «Սուրբ թարգմանչաց» տոնը: Ուրեմն դարեր շարունակ Մաշտոցը գնահատվել է նախ եւ առաջ իբրեւ թարգմանիչ Սուրբ գրոց: Հայ պատմագրությունը առավել շեշտել է այն, ինչ գիտեն մեր դպրոցականներն էլ. Մաշտոցն է հայ գրերի ստեղծողը:

Շարունակությունը էջ 2

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Օծվեց Առինջի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին

Հունիսի 1-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը հոգեւոր դասի ուղեկցությամբ մեկնեց Կոտայքի թեմ՝ օծելու Առինջ գյուղի նորակառույց Սբ. Աստվածածին եկեղեցին:

Ձեռամբ Վեհափառ Հայրապետի՝ օծվեցին եկեղեցու սբ. խորանն ու խորանի՝ Տիրամոր պատկերը: Վեհափառ Հայրապետի կողքին էին Տ. Վաչե արք. Հովսեփյանը, Տ. Տաթեւ եպս. Ճերեճյանը, թեմակալ առաջնորդ Տ. Առաքել եպս. Քարամյանը եւ Տ. Սիոն եպս. Ադամյանը:

Սրբազան արարողությունից հետո Վեհափառ Հայրապետը շնորհավորեց Առինջի հավատավոր ժողովրդին եւ իր գնահատանքը հայտնեց թեմակալ առաջնորդին ու եկեղեցու բարերար Գագիկ Ծառուկյանին:

Ընթերցվեց Հայոց Հայրապետի կոնդակը, որով ի գնահատություն եկեղեցաշեն գործունեության՝ պրն. Ծառուկյանը պարգեւատրվեց Հայ եկեղեցու բարձրագույն՝ «Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ» շքանշանով:

Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի ելն ի Վիրապեն եւ Կաթողիկե Սբ. Էջմիածնի տոները՝ Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում

Հունիսի 1-ին Հայ Առաքելական եկեղեցին նշեց իր նվիրական տոներից մեկը՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի ելն ի Վիրապեն տոնը: Պատմական այս եղելությունը հայոց մեծ դարձի սկիզբը դարձավ: Տոնի օրը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում մատուցվեց Սբ. Պատարագ: Պատարագիչն էր Ուկրաինայի հայոց թեմի առաջնորդ Տ. Գրիգորիս արք. Բունիաթյանը:

Հունիսի 2-ին, Հայ եկեղեցու տոնացույցի համաձայն, Կաթողիկե Սբ. Էջմիածնի՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորչի տեսիլքով Սբ. Էջմիածնի հիմնադրման տոնն էր:

Տոնի սկիզբը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնում ազդարարվում է նախորդ օրը, երբ երեկոյան ժամերգությունից հետո կատարվում է հանդես Սբ. Էջմիածնի:

Անցած տարի, առաջին անգամ լինելով, Վեհափառ Հայրապետի տնօրինությամբ, կեսգիշերին Մայր տաճարում մատուցվեց Սբ. Պատարագ, որը Հայոց Հայրապետը կոչեց Ուխտի Պատարագ: Անցած տարի սահմանված այս ավանդույթի համաձայն՝ կեսգիշերին Սբ. Էջմիածնի միաբան հայրերի ու Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի սաների մասնակցությամբ Մայր տաճարում մատուցվեց Սբ. Պատարագ:

Հունիսի 2-ին Մայր տաճարում Սբ. Պատարագի ընթացքում կատարվեց մաղթանք Սբ. Էջմիածնի:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց Գերմանիայի դեսպանին

Հունիսի 7-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանում Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության արտակարգ եւ լիազոր դեսպան Հանս-Վուլֆ Բարթելսին:

Նորին Սրբությունը, ողջունելով դեսպանի անդրանիկ այցը Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին, նշեց, որ Սբ. Էջմիածինը համագործակցում ու ջերմ հարաբերությունների մեջ է Հայաստանում դիվանագիտական առաքելությունների եւ մասնավորապես Գերմանիայի դեսպանատան հետ:

Վեհափառ Հայրապետը նշեց, որ առանձնակի ջերմությամբ է վերհիշում Գերմանիայում իր ուսման եւ հոգեւոր սպասավորության չորս տարիները եւ առանձնակի երախտագիտություն է տածում հանդեպ գերմանացի ժողովրդի պետությունը՝ Հայ եկեղեցու նկատմամբ ունեցած բարի ու մարդասեր վերաբերմունքի համար: Ինչպե՛ս տեղեկացրեց Նորին Սրբությունը, այսօր էլ Սբ. Էջմիածնի եւ Գերմանիայի կրոնական կազմակերպությունների միջեւ առկա են սերտ կապեր, որոնք ընդգրկում են ինչպես միջեկեղեցական, այնպես էլ բարեսիրական ու կրթական ոլորտներ:

Շնորհակալություն հայտնելով ընդունելության համար՝ պրն. Բարթելսը հավաստեց, որ իր առաքելության ընթացքում ամեն ինչ կանի երկու երկրների եւ եկեղեցիների միջեւ ստեղծված ջերմ հարաբերությունների զարգացման համար:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց Չինաստանի խորհրդարանական պատվիրակությանը

Հունիսի 8-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության ժողովրդական ներկայացուցիչների համաչինական ժողովի մշտական կոմիտեի փոխնախագահ Թիմուր Դավամաթի գլխավորած պատվիրակությանը՝ ՀՀ ԱԺ փոխնախագահ Տիգրան Թորոսյանի ուղեկցությամբ:

Հանդիպման ընթացքում զրուցակիցներն անդրադարձան հայ-չինական դարավոր բարեկամությանը՝ միաժամանակ արձանագրելով բարեկամական կապերի նորօրյա զարգացումները: Վերջինիս առիթով հայտնելով իր ուրախությունը՝ Հայոց Հայրապետը նշեց, որ Չինաստանը եղել է հայ ժողովրդի պատմական գաղթօջախներից մեկը, ուր հայերը կառուցել են հայկական եկեղեցիներ, դարձել չինարեն Աստվածաշնչի առաջին թարգմանիչները:

Զրույցի ընթացքում Նորին Սրբությունը հյուրերին ներկայացրեց ժողովրդի կյանքում Հայ եկեղեցու ունեցած պատմական դերն ու առաքելությունը, անդրադարձավ խորհրդային տարիներին կրած դժվարություններին ու եկեղեցու ներկայիս վերազարթոնքին:

Իր հերթին պրն. Դավամաթը Վեհափառ Հայրապետին ներկայացրեց Չինաստանի կրոնական կյանքը՝ նշելով, որ բազմակրոն բնակչություն ունեցող իր երկրում հարգված ու սահմանադրորեն պաշտպանված է հավատքի ազատությունը: Պրն. Դավամաթը կարեւոր նկատեց ժողովրդի պատմական ու մշակութային արժեքների պահպանումը՝ հիացմունք արտահայտելով Սբ. Էջմիածնի ու հայկական ճարտարապետական կառույցների նկատմամբ:

ՍՐԻ ԴԵՄ՝ ԳՐԻՉ

Սկիզբը էջ 1

Մեզանից առաջ եւ մեզանից հետո շատ ժողովուրդներ են ստեղծել իրենց գիրը եւ թարգմանել Աստվածաշունչը: Եվ բոլոր ժողովուրդների կյանքում էլ ինչպես սեփական Այբուբենի, այնպես էլ Աստվածաշնչի թարգմանությունը իսկապես որ եղել է նշանակալից իրադարձություն:

Իսկ մե՞զ համար:

Ուրիշ այբուբենների ստեղծողների հետ Մաշտոցին ամենից շատ համեմատել են օտարները: Ահա Մարկվարտը՝ գերմանացի աշխարհահռչակ արեւելագետը, որ հմուտ էր արեւելյան ու արեւմտյան բազմաթիվ մեռած ու կենդանի լեզուների եւ գիտակ նույնքան Այբուբենների:

«Եթե նկատենք այն պարագաները, որոնց տակ Մաշտոց եւ Սահակ իրենց մտքի գործունեությամբ եկեղեցական ու ժողովրդական ինքնագիտակցության զարթուցին հայ ազգը, եւ այս գործին հետ համեմատության դնենք դանայյան այն պարագը, զոր Պեպինոս Ֆրանկ՝ քաղաքական ու եկեղեցական ամեն միջոց լիապես իր ձեռքին ունենալով՝ նվիրեց գերմանական ժողովրդյան, այն ատեն թե Պեպինոս եւ թե յուր գինակիրը Վինֆրիդ խեղճ թզուկներ կերեւան համեմատությամբ մտքի այդ հսկաներու»:

Գերմանացի գիտնականի մեջ չէր կարող խոսել հայկական հպարտությունը, ուր մնաց թե սնափառությունը: Գերմանացի գիտնականը պարզապես սոսկ քարտուղարություն է անում մի ժողովում, որ երկարաձգվեց դարերով, ժողով, որի օրակարգում կար մեկ հարց միայն, քննարկվում էր մեր լինել կամ չլինելու խնդիրը:

Ահա թե ինչու այսօր, 16-դարյա մի բարձունքից նայելով, Մաշտոցը մեզ երեւում է նախ եւ առաջ իբրեւ մի վիթխարի քաղաքագետ, որի շահած անարյուն ճակատամարտի հետ չի կարող համեմատվել մեր սպարապետների փառավոր հաղթանակներից եւ ոչ մեկը:

ԵԹԵ ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ԵՆՔ ԼԻՆԵԼ ԱԶԱՏ

Հատված քարոզից՝ խոսված Երեւանի Նորքի Ս. Սարգիս եկեղեցում

... Եկավ միածին Որդին: Եկավ չարչարվելու, եկավ գամվելու խաչին, եկավ Իր արյունը հեղելու մեզ համար, որպեսզի մենք, ազատվելով օրենքից, ազատվելով բոլոր նախապաշարումներից, մեր հոգով դառնանք դեպի Տերը եւ ճանաչենք կենդանի Աստծուն:

Եկավ Հովհաննես Մկրտիչը եւ ավետեց Քրիստոսի գալուստը: Հասավ ժամանակի լրումը, եկավ Տերը, եկավ փրկելու, սակայն իրեն ժողովուրդը, այն միջավայրը, ուր Նա մարմին առավ եւ բնակվեց, վստահաբար չհասկացավ, չընկալեց: Տիրոջն է այն մարգարեությունը, թե «Մարգարեն իր գավառում հարգված չէ»: Ճիշտ է, ասում ենք, որ Նազարեթում Նա ընդունելություն չգտավ, բայց արդյո՞ք այդ հավատքը հաստատված չէր: Արդյո՞ք Տերն ամբողջապես ընդունելություն չգտավ, առանձին անհատներ եւ համայնքներ ի հայտ եկան, հետզհետեւ ձեւավորվեցին, ընդունեցին Տիրոջը, երկրպագեցին Բարձրյալին եւ ճանաչեցին Նրան իբրեւ ճշմարիտ Աստված՝ երկրորդ անձն Ամենասուրբ Երրորդության:

Մեր օրերում զարմանալի մի իրողություն կա: Դեռեւս Պողոս առաքյալը, բնութագրելով դա, ասում է. «Երանի, թե բարուն տեւապես նախանձախնդիր լինեիք եւ ոչ թե միայն այն ժամանակ, երբ ես ներկա եմ ձեր մեջ» (Գաղ. 4:18): Սա երեւույթ էր, որ հատուկ էր նախնական Եկեղեցուն: Պողոս առաքյալը համայնքում է, համայնքն աշխույժ է, ջերմեռանդ՝ իր հավատքի, առողջ եւ ժրաջան՝ պաշտամունքի մեջ: Սակայն բավական էր, որ Պողոս առաքյալը թողներ հեռանար, համայնքը փոքր-ինչ տկարանում էր: Ինչո՞ւ էր տկարանում: Տկարանում էր, քանզի տկարանում էր հավատքն առ բարձրյալ Տերը, իրենցից հեռանում էր իրենց օրինակը՝ քրիստոնեական մաքրակրոն կյանքի տիպարը, եւ իրենք սկսում էին կյանքում փնտրել այլեւայլ առարկաներ, բազմազան միջոցներ, որպեսզի կարողանան դրանցով գնալ դեպի Աստված: Բավական չէր իրենց հավատքը, սկսում էին երկյուղի չար ներգործությամբ պաշտել զանազան երեւույթներ, երկրպագում էին իրենց համար դեռ անհասկանալի եւ անբացատրելի բնության տարերային դրսեւորումները: Իրականում, միեւնույն հավատքն էր, որ տկարանալով նահանջում եւ իջնում էր գիտակցական ցածր մակարդակների՝ իր հագուրդը բավարարելու համար զոհանալով նաեւ գիտակցության ամենաստորին շերտերով, որոնք այնքան ճղճիմ են, այնքան երկրային եւ ցածր: Սակայն առաքյալի կոչն էր, որ հավատան այն Աստծուն, որ վեր է կանգնած նյութից եւ բոլոր երույթներից անդին է գտնվում, որին մենք կարող ենք ճանաչել մեր խորին հավատքով եւ ներհայեցողությամբ:

Դա այն հավատն է, որ կրում էին առաքյալները: Հավատ, որ դարեր շարունակ պահպանել եւ մեզ են ավանդել մենակյացներն ու վանականները: Հավատ, որ այսօր կրում են եկեղեցական ողջ դասը եւ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, հայ ժողովուրդը՝ մեր երկրում եւ համայն սփյուռքահայության շրջանում:

Այսօրվա ընթերցվածքում, որ գտնում ենք Ղուկաս ավետարանչի մոտ, ասվում է, որ Տերը մտավ տաճար՝ ժողովարան, եւ այնտեղ կարդաց Եսայու մարգարեությունը, որը, անկասկած, լիովին բնորոշում է Տիրոջ առաքելությունը, ամբողջապես ապացուցում Տիրոջ զորությունը իբրեւ Տեր եւ Աստված, իբրեւ միածին Որդի Աստծո: Հիշենք այն հատվածը, որը Տերը կարդաց ժողովարանում եւ փորձենք հերթականությամբ քննել. «Տիրոջ Հոգին ինձ վրա է, դրա համար օծեց ինձ»: Օրհնյալ Աստծո օծվածները թագավորներն են, սակայն ոչ ամեն թագավոր է, որ կրում է իր վրա Տիրոջ Հոգին: Ուստի կարող ենք եզրակացնել, որ Օծյալը, որ կրում էր

նաեւ Տիրոջ Հոգին՝ Սուրբ Հոգին, Ինքը Տերն էր, որ մարմնացավ, եկավ խոնարհվեց, որպեսզի Իրեն խաչեն եւ այդ խաչելությամբ, Իր խոնարհումով բարձրանան եւ արժանանան փրկության:

Տերը շարունակում է՝ ասելով. «Ինձ ուղարկեց աղքատներին ավետիս բերելու», ավետարանելու աղքատներին: Ո՞վ իշխանություն ունի այսօր ավետարանելու, եթե ոչ միայն Տիրոջ իշխանությամբ օժտվածը: Իսկ Տերը, որ եկավ, վստահաբար, Ինքն էր, որ այդ իշխանությունն էր ներկայացնում, Ինքն էր իշխանությունը, որովհետեւ Ինքն էր Բարձրյալը, որ իրավունք ուներ ավետարանելու իրավունքներ շնորհելու, ինչպես արեց Իր առաքելության ողջ ընթացքում՝ խրախուսելով առաքյալներին խոսելու այդ իշխանությամբ, որ ի վերուստ էր:

Տերն ասում է. «Եկա սրտով բեկյալներին բժշկելու»: Մեր շրջապատում կան հազարավոր բժիշկներ, բայց արդյո՞ք նրանք բժշկում են սրտով բեկյալներին: Ո՛չ երբեք, նրանք բուժում են մարմինը, սակայն երբեք չեն բժշկում հոգին, որովհետեւ սա Տիրոջ առաքելությունն է: Նա խոնարհվեց՝ բացելու մեր հոգիները, որպեսզի կարողանանք այդ լույսն ընկալել եւ կրել մեր մեջ: Միածինը եկավ կույրերին բժշկելու: Այդ կուրությունը մարմնավոր կուրություն չէր, այդ մարմնավոր կուրությունն այսօր էլ է տիրում եւ կա ողջ աշխարհում: Տերը մարմնացավ՝ դարմանելու մեր հոգեւոր կուրությունը, քանի որ նայելով նայում ենք, սակայն չենք տեսնում այն բոլոր հրաշքները, որ կատարվում են մեր առջեւ: Այսօր շատ-շատերս, գրեթե բոլորս, երբեմն էլ «հպարտությամբ» կրում ենք այդ կուրությունը՝ իբրեւ մի «աքանչելի շղարշ» մեր հոգիների վրա, եւ պահանջում ենք տեսնել նյութեղեն ապացույցներ՝ վկայություն, որը կարող է մեզ համոզել, որ սա իրապես հրաշք է եւ ոչ՝ սատանայի սադրանքով եւ կամեցողությամբ հնարամտություն կամ էլ գուշակներից, էքստրասենսներից, բժշկողներից եկած մի «զորություն», որն իրականում սատանայի զորություն է: Ուստի միածին Որդին ամենախնամ Տերը, եկավ, որպեսզի լուսավորի մեր հոգին, պայծառացնի մեր միտքը եւ առաջնորդի առ Աստված այն լուսավոր շավիղներով, որ Տերը բացեց մեր առջեւ, որպեսզի մենք ունկնդիր լինենք Տիրոջ պատվիրաններին, պատվիրաններ, որոնցով պիտի ղեկավարվենք եւ որոնք ամփոփված ու զետեղված են այն գրքում, որ Աստվածաշունչ է կոչվում: Այսօր կան թագավորներ, նախագահներ, իշխաններ, սակայն ոչ մեկն ի զորու չէ մարդկանց ազատ արձակելու: Լավագույնս՝ նրանք ազատ են արձակում մարդկանց մարմինները, սակայն երբեք չեն կարող շղթայել կամ ազատություն պարգեւել հոգուն: Ո՛չ, մարդը գամված է երկրայինին, շղթայված է զանազան եւ տարաբնույթ նյութեղեն շինվածքներով, արժեքներով, որոնք հոգեւոր առումով երբեք էլ չեն ընկալվում իբրեւ ճշմարիտ արժեքներ: Արժեքներ են Տիրոջ պատվիրանները, որոնց հետեւելով, վստահաբար, պիտի կարողանանք գտնել հոգու այն ազատությունը, որ բաղձում ենք որպես քրիստոնյաներ: Վստահեցնում եմ, որ դրա լավագույն միջոցը եւ դարմանը հարատեւ աղոթքն է: Երբ աղոթքի մեջ եք, ապա հոգու թեթեւություն եւ պարզություն է համակում ձեզ, ինչն այսօր այս դժվարին պայմաններում էական եւ անհրաժեշտ է ամենքիս:

Երբեք դժվարություններն ու խոչընդոտները չպիտի ընկալենք իբրեւ շղթաներ մեր հոգու համար, որովհետեւ ազատ է մեր հոգին, եւ ոչ ոք չի կարող բռնանալ նրա վրա: Ազատ է մեր հոգին մեր պաշտոնի մեջ, ազատ է պաշտամունքի մեջ եւ ոչ ոք չի կարող բռնությամբ պարտադրել ձեզ հետեւել այլ եւ այլ սուտ, հնարովի մարգարեների, վկաների եւ այլն:

Եվ ի վերջո, Տերն ասում է. «Եկա, որպեսզի Տիրոջը ընդունելի տարի հռչակեմ»: Աստվածաշունչն ասում է, որ Տիրոջ տարին ոչ թե տարի է մեր հասկացողությամբ, այլ կարող է լինել իբրեւ մեկ ակնթարթ Տիրոջ համար, տեւել հազարամյակներ, լինել մեր կյանքի ողջ ընթացքը, մարդկության ողջ պատմությունը: Ուստի, հռչակվեց Տիրոջ տարին, սկսվեց Նրա դարաշրջանը, սկսվեց դեպի փրկություն առաջնորդող ժամանակի հաշվառումը: Արդ, երբ ամեն վայրկյանն այսօր կարող է վերջինը լինել, իբրեւ մտածում ճշմարիտ քրիստոնյայի, արդյոք ժամանակը չէ՞ հոգով խոնարհվելու եւ խորհելու մեր ալեկոծ հոգու փրկության մասին, խոստովանելու Տիրոջը իբրեւ Տեր եւ Փրկիչ ողջ արարչության: Այս առիթն օգտագործելով՝ ես մեկ անգամ կոչ եմ անում ձեզ. եթե ցանկանում եք իսկապես լինել հոգով ազատ, եթե ցանկանում եք ձերբազատվել ձեր ներքին կուրությունից եւ հոգու կապանքներից, պիտի աղոթեք հարատեւորեն՝ պաղատագին հայցելով Տիրոջից Իր ողորմությունը եւ առաջնորդությունը, որպեսզի ամենողորմ Աստված ուղղի ձեր քայլերը դեպի եկեղեցի, հայրական հոգածությամբ ուղեկցի դեպի պատվիրանների կատարումը, պարգեւի զորություն եւ իմաստություն:

Հետեւելով Պողոս առաքյալի կանչին, թե եղեք կատարյալ, ինչպես ձեր Տերն է կատարյալ՝ պիտի ցանկանամ, որ յուրաքանչյուրիս կյանքում մշտապես ղողանջի այս պատգամը՝ լինելու հետեւորդն ու դավանողը մեր Տեր եւ Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսի:

Տ. Վահրամ քհն. ՄԵԼԻՔՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

Ս. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Ա ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ

(478-490)

Սկիզբը թիվ 10

Հայ նախարարները գաղտնի խորհրդակցություններ սկսեցին, ըստ որում՝ ուխտապահները փորձեցին շարժման մեջ ներքաշել նաեւ առերես զրադաշտականություն ընդունած հայ իշխաններին: Եթե հավատանք Ղազար Փարպեցուն, ապա ուխտապահ եւ կեղծուրաց նախարարները պատրաստ էին ապստամբել՝ սակայն որեւէ մեկի վրա վստահ չէին, որ կկարողանա ազատագրական շարժումը գլխավորել՝ բացի Վահանից: Վահան Մամիկոնյանը պատրաստ էր ետ կանգնելու զրադաշտականությունից, սակայն նրա կարծիքով՝ պարսիկները զորավոր էին, վրացիները՝ տկար եւ այրուձիից գրեթե զուրկ, հույները՝ անվստահելի ու խաբեբա, հոնական օգնությունը՝ երկնքից կախված, իսկ հայ նախարարները պատրաստ էին Մամիկոնյաններին ապստամբության խրախույսներ կարդալու եւ այնուհետեւ լքելու ազատագրական պայքարը: Համաձայն Ղազար Փարպեցու՝ ասենք, որ ըստ էության՝ ուրիշ աղբյուր գոյություն էլ չունի, նախարարները երդվում են, որ իրենց հույսը ոչ հույներն են եւ ոչ էլ հոները, այլ Աստված, եւ որ իրենք մինչեւ վերջ պայքարելու են պարսկական տիրապետության դեմ՝ հանուն քրիստոնեական հավատի: Դրանից հետո նոր միայն Վահան Մամիկոնյանը եւ նրա եղբայր Վասակը համաձայնվում են գլխավորել գալիք ապստամբությունը: Սակայն հարցի անգամ հպանցիկ քննությունը ցույց է տալիս, որ ճշմարտապատում մեր պատմիչն այստեղ, այնուամենայնիվ, հեռացել է ճշմարտությունից: Խնդիրն այն է, որ երբ ավելի ուշ հայ ապստամբ նախարարները ձեռնամուխ եղան կառավարություն կազմելուն, ապա մարզպանի պաշտոնը հանձնվեց ոչ թե Վահան Մամիկոնյանին, այլ Սահակ Բագրատունուն: Ուստի, թեեւ Ղազար Փարպեցին լռում է, իրականում Վահան Մամիկոնյանին շարժմանը միանալու առաջարկը չի կատարել ուրիշ մեկը, եթե ոչ՝ Սահակ Բագրատունին: Ըստ որում՝ շատ հնարավոր է, որ վերջինս հենց նրան է առաջարկել զորքի սպարապետությունը, որովհետեւ դարեր շարունակ այդ պաշտոնը Մամիկոնյանների ընտանիքի տոհմական իրավունքն էր, եւ ինչպես ցույց տվեցին ռազմական հետագա գործողությունները, Վահանն ուներ զորավարի բնածին ունակություններ: Բանակի Աբիկ Բջնեցի քահանան Ավետարանի վրա երդվեցնում է հայ նախարարներին:

Հավանական է, որ ապստամբ հայ նախարարներն իրենց մտադրության մասին շտապեցին տեղյակ պահել ժողովրդի հարգանքին արժանացած հայոց Հովհաննես Ա Մանդակունի կաթողիկոսին: Որոշվեց ձերբակալել Ատրվշնասպ մարզպանին, Վեհվեհնամ հազարապետին եւ իշխանությունը վերցնել իրենց ձեռքը: Ցավոք, դեպքերն այնպես չընթացան, ինչպես ծրագրել էին, որովհետեւ խորհրդաժողովի մասնակից Վարազշապուհ Ամատունին պատրաստվող ապստամբության մասին տեղյակ պահեց պարսիկ իշխանություններին, որոնք անակնկալի գալով՝ ստիպված եղան իրենց յուրայիններով նախ փախչել Անիի ամրոցը, իսկ այնուհետեւ, չվստահելով վերջինիս ամրությանը, Արտաշատ եւ հետո՝ Ատրպատական: Ատրվշնասպ մարզպանի հետապնդումն անհաջողությամբ պսակվեց, եւ վերջինս շուտով ապավինեց Ատրպատականում գտնվող պարսկական զորքերի պաշտպանությանը: Սակայն ապստամբները տիրացան ոչ միայն պարսից բանակի ունեցվածքին եւ գրասաններին, այլեւ ձերբակալեցին հավատուրացների առաջնորդներից Գադիշո Խորխոռունուն, որը, ամենայն հավանականությամբ, մահապատժի ենթարկվեց ուխտապահների կողմից: Համենայն դեպս, այլեւս նրա անունը ոչ մի անգամ չի հիշատակվում ապստամբական շարժման ամբողջ ընթացքում:

Ապստամբները քաջ գիտակցում էին, որ ապստամբության հաջողության գրավականը լավ կազմակերպվածությունն է, ուստի հաջորդ ձեռնարկված քայլը ժամանակավոր կառավարության ստեղծումն էր: Ղազար Փարպեցու հաղորդմամբ, ապստամբ նախարարները մարզպան են կարգում Սահակ Բագրատունուն, սպարապետ՝ Վահան Մամիկոնյանին՝ իրենց կենտրոն դարձնելով Դվինը եւ ռազմական հենակետ Տայքի ամուր աշխարհը: Արդեն այն հանգամանքը, որ մարզպան էր կարգվում Սահակ Բագրատունին եւ ոչ թե Վահանը, պարզորոշ ցույց է տալիս, որ ապստամբական շարժման առաջնորդն այդ շրջանում, անկասկած, Սահակ Բագրատունին էր: Սակայն իրականում խնդիրը սրանով չի ավարտվում: Հարց է ծագում, թե ինչու ուխտապահ նախարարները, որոնք իրենց հույսը չէին դրել ոչ հույների եւ ոչ էլ հոների վրա, որոնք հանուն իրենց երկրի ազատագրության՝ ապստամբություն էին բարձրացրել Սասանյան հզոր պետության դեմ, հանկարծ, ոչ ավել, ոչ պակաս, իրենց գլխին մարզպան էին կարգում: Կարծում ենք, որ չնայած Ղազար Փարպեցու լռությանը, Սահակ Բագրատունին իրականում ոչ թե մարզպան է ընտրվել, այլ թագավոր, սակայն, երբ նա զոհվեց Ճարմանայի ճակատամարտում, իսկ ապստամբությունն էլ ավարտվեց փոխզիջումային հաշտությամբ, որով հայերն ընդունում էին պարսից իշխանությունը, իսկ պարսից արքունիքն էլ պարտավորվում էր հարգել հայ նախարարների իրավունքներն ու ազատությունները եւ քրիստոնեության ազատ դավանելու իրավունքը, երբ ապստամբության երկրորդ փուլում, այսինքն՝ Ճարմանայի ճակատամարտից մինչեւ Նվարսակի հաշտությունն ընկած շրջանում, ապստամբության փաստական առաջնորդը դարձել էր պարսից արքունիքի հետ բարեկամական հարաբերություններ հաստատած Վահան Մամիկոնյանը, որը հայ նախարարության իրավունքները ճանաչելուց հետո ստիպված էր եղել ետ կանգնել Հայաստանի անկախության ծրագրից, այլեւս հարմար չէր դիտվել ներկայացնել ապստամբության իրական նպատակը, որը Հայոց թագավորության վերականգնումն էր:

Շարունակությունը էջ 4

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ՄԱՏՅԱՆԸ

Սուրբ Գրքի աստվածաշնչականության ներքին ապացույցները

Սկիզբը թիվ 8, 9

Սուրբ Գրքի բովանդակությունը՝ նրա վարդապետական եւ բարոյական ճշմարտությունների ինքնատիպությունը, վեհությունը եւ վսեմությունը, ինչպես եւ խորախորհուրդ իմաստությունը եւ մինչեւ աշխարհի վերջը ընդգրկող մարգարեությունները ինքնին բավական են խոր համոզմունք ներշնչելու նրա աստվածային ծագման նկատմամբ: Այսօր էլ՝ գիտատեխնիկական առաջընթացի դարաշրջանում, ինչպես հարյուրամյակներ շարունակ, Աստվածաշունչ մատյանը հառնում է մեր առաջ՝ մարդկային իդեալական բոլոր պատկերացումները՝ տեսլականը գերազանցող իր կատարելությամբ, որը մատչելի է մեր բանականության քննությանը եւ միաժամանակ հոգեհարազատ թե՛ փոքրին ու մեծին, թե՛ ուսյալին ու անուսին եւ թե՛ հարուստին ու աղքատին:

Նախ ասենք, որ Աստվածաշնչի առաջին հինգ գրքերը՝ Հնգամատյանը, կազմվել են Մովսես մարգարեի ձեռքով՝ նախքան Քրիստոսը շուրջ հազար հինգ հարյուր տարի առաջ եւ իրենց հնությամբ գերազանցում են աշխարհում հայտնի ամենահին գրքերը: Այսպես. հնդկական Վեդաների նախնական գրությունը ենթադրաբար թվագրվում է նախքան Քրիստոսը 12-րդ դարով, որոնք ի մի են բերվել եւ վերջնականապես շարադրվել միայն 6-րդ դարում: Չինական Կինգը, պարսկական Զենդավեստան նախքան Քրիստոսը 6–րդ դարից են: Աստվածաշնչի պատմական գրքերն ավելի հին են, քան Հերոդոտի եւ Թուկիդիդեսի գրվածքները, Սուրբ Գրքի բանաստեղծական գրքերն ավելի հին են, քան Հոմերոսի եւ Վիրգիլիոսի ստեղծագործությունները: «Հրեական գրքերի խոր հնությունը,- հույներին եւ հռոմեացիներին հղած իր խոսքում նկատում է Տերտուղիանոսը,- նրանց այնպիսի հեղինակություն է հաղորդում, ինչպիսին ուրիշ գրքերն ունենալ չեն կարող: Նրանք շատ դարերով նախորդում են ձեր չաստվածներին, քրմերին, տաճարներին եւ զոհաբերություններին: Եթե դուք լսել եք Մովսեսի մասին, ապա գիտեք, որ նա ութ հարյուր տարով նախորդում է Հռոմի հիմնադրմանը: Իսկ հետեւելով բազում տարեգրությունների՝ կարող եմ ասել, որ հինգ հարյուր տարով նախորդում է Հոմերոսին: Մովսեսին հաջորդած բոլոր մարգարեներից նույնիսկ ամենավերջինը նախորդում է ձեր իմաստուններին, օրենսդիրներին եւ պատմիչներին»:

Այս ամենից կարելի է մի եզրակացություն անել, որ Մովսես մարգարեն ձեռքի տակ չի ունեցել եւ չէր էլ կարող ունենալ որեւէ գրավոր աղբյուր, քանզի նա Հնգամատյանը գրի է առել Սուրբ Հոգու թելադրանքով: Նշենք, որ բացառվում է նաեւ որեւէ բանավոր ավանդության, դիցաբանության եւ հեթանոսական կրոնների ազդեցությունը: Սուրբգրային աշխարհի պարզ համեմատությունը հեթանոսական հավատալիքների, փիլիսոփայության, աշխարհայացքի, ծեսերի եւ բարքերի հետ ի հայտ կբերի նրանց միջեւ առկա խոր վիհն ու ցույց կտա նրանց ծագման աղբյուրը: Այսպես. Եգիպտոսում պաշտվում էին կոկորդիլոսները, Ասորեստանում՝ ձկները, Իրանում՝ կրակը, Հայաստանում՝ արեւը: Հեթանոսությունը՝ իբրեւ բազմասվածություն, իր չաստվածներին օժտում էր մարդկային հատկություններով, այն էլ՝ իրենց նման անկատար: Հեթանոսների տիեզերագիտական ըմբռնումները բավական պարզունակ էին: Այսպես. հնդիկները երկիրը տափարակ եւ յոթհարկանի էին ընկալում՝ հաստատված փղերի վրա, որոնց շարժումով էլ բացատրում էին երկրաշարժերի առեղծվածը, այլ ազգեր՝ կրիայի, օձի, ցլի վրա: Մինչդեռ Սուրբ Գիրքը պարզապես ասում է. «Ոչնչի շուրջ փռեց երկինքը, կախեց երկիրը ոչնչի վրա» (Հոբ ԻԶ 7):

Իր հակասական դիցաբանական պատկերացումներով հեթանոսությունն իր զարգացման քառասունդարյա շրջանում չկարողացավ բարձր կանգնել ֆիզիկական աշխարհից: Որքան էլ ազգից ազգ արտաքուստ զանազանվեին չաստվածների պանթեոնները, արարողություններն ու աշխարհայացքները, նրանց ընդհանուր հայտարարը մեկն էր. դրանք մարդու մտքի եւ երեւակայության արգասիք էին: Էլ ավելի մոլորյալ եւ վայրագ էր հեթանոսների բարոյականությունը, որն ըստ էության՝ նպաստում էր մարդու գիշատիչ եւ բիրտ բնազդների զարգացմանը, օրինականացնում հոռի եւ դաժան բարքերը: Այսպես. Սպարտայում սպանում էին հաշմանդամներին ու հիվանդներին՝ երեխա լիներ, կին թե տղամարդ, ազատվում ծեր ու զառամյալ ծնողներից: Սենեկան եւ Պլուտարքոսը գովում էին սպանությունը եւ ինքնասպանությունը: Սովորական ծիսական երեւույթ էր երեխաներին կուռքերի առաջ զոհաբերելը: Նրանց արարողություններն ուղեկցվում էին քրմուհիների տոփանքով եւ ըստ էության՝ դիվային էին: Հեթանոսությունն օրինականացնում էր արյունապղծությունը եւ հարազատների ամուսնությունը: Ամենուր քարոզվում էր սուր, բռնություն եւ ստրկություն: Ստրուկների՝ այդ խոսող գործիքների դաժանագին աշխատանքի վրա ծաղկում էր ցոփ ու շվայտ կյանքը: Հռոմեացիների որկրամոլությունը սահմռկեցուցիչ էր, նրանց ազնվականներն ուտում էին, ապա սիրամարգի փետուրներով սրտխառնություն առաջացնում, որպեսզի նորից ըմբոշխնեն կերակուրները: Եվ այդպես՝ ամբողջ օրը:

Հունահռոմեական հռչակավոր փիլիսոփայությունն անգամ ի զորու չէր կասեցնելու այս համընդհանուր ապականությունը: «Ո՞ւր է,- բացականչում էր Ցիցերոնը,- այն իմաստունը, որ ըստ արժանվույն բարեկարգ կյանք ունենա, ո՞ւր՝ այն փիլիսոփան, որ հոգ տարած լինի՝ իրեն ուղղելու... Ամենքն էլ իրենց վարքով սուտ են հանում տված բարոյական կանոնները»: Իսկ նշանավոր կայսր փիլիսոփա Մարկոս Ավրելիոսը հուսահատորեն բացականչում էր. «Մա՛հ, մի՛ հապաղիր քո այցելությամբ»:

Խորապես հասկանալով հեթանոսական կրոնի եւ բարոյականության սուտն ու մոլորությունը, ինչպես եւ աշխարհը վերափոխելու իրենց անզորությունը՝ գրեթե բոլոր փիլիսոփաներն էլ սպասում էին գերբնական լույսի հայտնությանը: Պլատոնը գրում է. «Սպասել է պետք, որ մեկը գա եւ սովորեցնի մեզ, թե ինչպիսի ընթացք պետք է ունենալ Աստծո եւ մարդու նկատմամբ»:

Շարունակությունը էջ 6

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԼՈՒՍԱԶՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԸ ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԴԵՄ

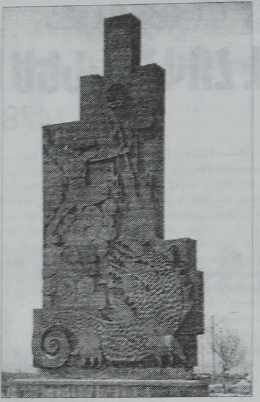

Մովսես Խորենացու ժամանակաշրջանում, որպիսին V դարն էր, հայ ժողովրդի մղած ազատագրական պայքարը ներծծված էր հոգեւոր դիմակայությամբ պարսից մազդեզականության ճնշմանը։ Դրա ակունքներում պատմահայրը տեսնում էր Հայոց լուսապաշտ ուժերի պայքարը խավարի ուժերի վիշապների դեմ այն կապելով Ք. ծ. ա VI դարի պատմության հետ, իսկ հոգեւոր իմաստով ավելի վաղ հինգհազարամյա Հայոց պատմության մեջ լուսապաշտության վկայությունների հետ։ Հատկանշական է, որ Մովսես Խորենացին լուսազուններին անձնավորել է ի դեմս Հայկազունի Վահագնի եւ նրա սերունդների, իսկ վիշապներին Մարաց Անույշի։

Մովսես Խորենացին, այս ժամանակաշրջանի Հայոց պատմությունը շարադրելիս, նախ գրել է. «Ինչպես որ ինձ պատմողիս, սիրելի է հավաստի պատմել այս պատմության մեջ բուն ու առաջին Տիգրանի եւ նրա գործերի մասին հիշելով զրույցները այս Երվանդյան Տիգրանի մասին, նույնպես սիրելի պետք է լինեն ընթերցողիդ ինչպես այս մարդն ու նրա գործերը, այնպես էլ նրա վերաբերյալ պատմությունները»։ Պատմահայրն այնուհետեւ հոգեւոր պատմության առումով շարունակել է. «Բայց դիցաբանական տեսակետից եւս ճշմարիտ է մեր ասածը։ Չկա ոչ մի Արամազդ, բայց միայն նրանց համար, որոնք կամենում են, որ Արամազդ լինեն, եւ այսպես կոչված չորս Արամազդներից մեկն է միայն ճաղաս Արամազդը։ Այսպես նաեւ շատերը կան Տիգրան անունով, բայց սա մեկ եւ միակն է Հայկազուններից, որ Աժդահակին սպանեց եւ գերեվարեց նրա սունուստեղը եւ Անույշին վիշապների մորը, եւ կյուրոսին, նրա բարի կամքով եւ հոժարությամբ, օժանդակ լինելով Մարաց եւ Պարսից իշխանությունը հափշտակեց»։

Իհարկե, այստեղ շաղկապված են Տիգրան Երվանդյանի եւ Տիգրան II Մեծի կերպարները, քանզի առաջինը Մարաց թագավորության կործանման ժամանակակիցն էր, իսկ երկրորդը, Մեծ Հայքի թագավորության սահմաններն ընդարձակելով, Պարթեւական թագավորությանը պարտության մատնեց։ Երկու դեպքում էլ խոսքը Մարաց կողմերի մասին է, ուր ըստ հայկական սկզբնաղբյուրների նույնիսկ վաղ միջնադարում սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի Գողթնում ծավալած գործունեության ժամանակ, խորհրդապաշտական ընկալման համաձայն, փախչում եւ պատսպարվում էին չարիքը մարմնավորող դեւերը։

Մովսես Խորենացին ճշմարիտ աստվածպաշտության դրսեւորումներին լույսի- արեգակնային ուժերին, տոհմիկ կերպար է հաղորդել ներկայացնելով Հայկազունների ճյուղագրության մեջ։ Տիգրան Երվանդյանի գործունեությունը բարձր գնահատականի արժանացնելուց հետո պատմահայրը գրել է, որ «նրա որդիներն են Բաբ, Տիրան եւ Վահագն, որի մասին մեր երկրի առասպելներն ասում են.

Երկնէր երկին, երկնէր երկիր,
Երկնէր եւ ծովն ծիրանի,
Երկն ի ծովուն ունէր եւ զկարմրիկն եղեգնիկ.
Ընդ եղեգան փող ծուխ ելանէր,
Ընդ եղեգան փող բոց ելանէր,
Եւ ի բոցոյն վազէր խարտեաշ պատանեկիկ.
Նա հուր հեր ունէր,
Ապա թէ բոց ունէր մօրուս,
Եւ աչքունքն էին արեգակունք։

Մենք մեր ականջով լսեցինք, ինչպես այս ոմանք երգում էին փանդիռներով։ Դրանից հետո երգի մեջ ասում էին, թե կռվել է վիշապների հետ ու հաղթել, եւ Հերակլեսի քաջագործություններին շատ նման բաներ էին երգում նրա մասին։ Բայց ասում են նաեւ, թե սա աստվածացրած է, եւ Վրաց աշխարհում սրա հասակով արձան կանգնեցնելով պաշտում էին զոհերով»։ Կարելի է տեսնել, որ այնքան մեծ է եղել Վահագնի հոգեւոր համբավը, որ հարեւան Վիրքում նրան եւս երկրպագել են։

Խորհրդանշական է, որ պատմահայրը Հայկազունի Վահագնի նկարագրին միահյուսել է խավարի վիշապներին հաղթանակած Վահագնի արեգակնային կերպարը։ Մովսես Խորենացին լուսապաշտության ծնունդ է ներկայացրել Հայկազունի Վահագնից սերված տոհմը. «Սրա սերունդներն են Վահեւունիները։ Սրա կրտսեր որդուց Առավանից ծագել են Առավենյանները։ Սրա որդին էր Առավանը, սրանը Ներսեհը, սրանը Զարեհը, նրա սերունդից է Զարեհավանյան կոչված ազգատոհմը»։

Լուսափայլ Վահագնի ծննդի երգը նրա հազարամյակների խորքից լուսարձակող արեգակնային էության ծնունդ է, ինչպես ասված է «Տոնական մաշտոցում». «Ոմանք զարեգակն պաշտեցին եւ Վահագն կոչեցին»։

Արեգակը հնդեվրոպական «Նախահայրենիքի» կենտրոնական մասը կազմող Հայկական լեռնաշխարհում Լույսի հոգեընկալման աղբյուր է եղել եւ հազարամյակներ շարունակ հայ-արիական էթնիկոր երանգ է կրել նաեւ վկայված շումերական սկզբնաղբյուրներից հայտնի «սուրբ ծեսերի երկիր» Արատտա-Արարատի Հայոց վաղնջական թագավորության ժամանակներում (Ք. ծ. ա. III հազարամյակ)։

Հայկական ավանդություններում Արեւի հանգստանալու տեղը համարվել է Վանա լիճը։ Գարեգին Սրվանձտյանցի պահպանած ավանդության համաձայն «Վարագայ լեռը, որոյ գագաթին վրայ ելլողը կը տեսնայ եղեր, թէ ինչպէս արեւը վերջալոյսին կը մտնէ ծովը, կը լոգանայ մաքրուելու եւ հանգչելու բուռն ուղեւորութենէն։ ...Անոր անկողինը ծովուն տակը ձգուած է փրփրի վրայ։ Արեւը թագաւորն է... Վարագայ սարէն կերեւայ արշալոյսէն առաջ յարեւելս արեւուն ծագումն։ Վարագայ լեռան գլուխն է Հռիփսիմեանց խաչին պահուած ու յայտնուած կարմիր ապառաժը։ ...Այն տեղէն պարզ կերեւի Մասիսը, եւ Հայաստանի շատ տեղերը, ճակատին վրայ է վերին Վարագը... եւ շուրջը առուակներ, վտակներ, մարգեր, դալարիք... Քրիստոսի աղբյուրը, Կաթն աղբյուր, Խաչ աղբյուր»։

Հնագույն ժամանակներում Արարատի լեռներում վկայված աստվածային Լույսը Սուրբ Հոգով ավետվել է Աստվածաշնչում որպես «Արեգակն արդարության», «Աստված արդարության», ինչպես նաեւ պատմական ու հայրախոսական երկերում, շարականներում ու տաղերում։ Եղիշեն գրել է. «Զարեգակն մեծ կոչելով առաւելագոյն զնա Որ զէութիւն գոյին ունի զիշխանութիւն... Որ ճշմարտութեամբ միացեալ է ընդ սիրոյն Քրիստոսի, հոգւոյն աչօք տեսանէ զաներեւոյթ յսակ Լոյսն ճառագայթից իմանալի Արեգական»։

Հայ հոգեւոր հայրերի շարականներում Արեգակն արդարության գովերգությունը Աստված-Լույս Քրիստոսի գերագույն փառաբանությունն է։ «Արեգակն արդարութեան Քրիստոս ծագեալ յաշխարհ հալածեաց զխաւարն անգիտութեան... Ուրախ լեր, մայր Լուսոյ Մարիամ, երկիր բանաւոր, Արեգականն օթարան»։ «Սրբոց Վարդանանց զօրավարացն մերոց հազար երեսուն եւ վեց վկայիցն, որք կատարեցան ի մեծի պատերազմին» եկեղեցական տոնի օրը կատարվում է «Արեգակն արդարութեան» շարականը։

Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացու խորհրդազգացությունը.- Քրիստոս «յարեւելից դարձեալ գալոց է միւս անգամ» հոգեւոր Լույսով.- Արեգակն արդարությամբ փրկվելու ավետիսն է։

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր

Սկիզբը էջ 3

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

Ս. ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ Ա ՄԱՆԴԱԿՈՒՆԻ
(478-490)

Կամենալով ճնշել ապստամբությունը մինչեւ հույներից ու հոներից հնարավոր օգնություն ստանալը Ատրվշնասպ մարզպանը Հայաստան ներխուժեց 7000-անոց բանակով եւ բանակ դրեց Նախճավանի մերձակայքում։ Պարսկական տիրապետության հետեւանքով թուլացած Հայաստանը կարողացավ զավթիչների դեմ դուրս բերել ընդամենը չորս հարյուրյակ այրուձի, որը գլխավորում էր Վահանի եղբայր Վասակ Մամիկոնյանը։ Կեղծ բանակցությունների միջոցով պարզելով պարսկական ուժերի քանակն ու դասավորությունը հայկական հրամանատարությունը նպատակահարմար գտավ քաշվել Ակոռի գյուղի շրջակայքը Մասիս լեռան լանջերին։ Սխալ գնահատելով ռազմական կացությունը եւ համոզված լինելով պարսիկների հաղթանակին նրանց կողմն անցավ Գարջոյլ Խորխոռունին իր հարյուրյակով։ Հավատուրաց նախարարներից Վարազշ Գնթունին եւ Վասակ Սահառունին անգամ գույժ տարան Դվին Հովհաննես կաթողիկոսին, Սահակ Բագրատունուն եւ Վահան Մամիկոնյանին հայտնելով, թե իբր պարսիկները հաղթել են, իսկ հայոց զորքն իր հրամանատարների հետ ոչնչացվել։ Սակայն օգտվելով Մասիս լեռան լանջերի թանթաղուտ վայրերից հայոց այրուձիու հարյուրյակները պարզապես հրաշքներ գործեցին։ Նրանք ջախջախեցին մարտական շարքը լեռնային մակերեւույթի հետեւանքով կորցրած պարսկական հետեւակ գնդերին մեծ կոտորած կազմակերպելով նրա շարքերում։ Պարսկական զորամասերն անկանոն նահանջեցին դեպի Ատրպատական։ Եվ մինչ Դվինում տխրություն էր տիրում հայոց զորքի «պարտության» պատճառով, քաղաք ժամանեց Առաստոմ Գնունին հայերի հաղթանակի ավետիսով։ Շուտով Դվին վերադարձան նաեւ հայկական հաղթանակած հարյուրյակները, եւ տոնական ուրախ տրամադրությունը թեւածեց քաղաքում։ Հովհաննես Մանդակունի կաթողիկոսը Դվնի եկեղեցում մեծահանդես գոհաբանական աղոթք կատարեց երգել տալով ԻԹ սաղմոսը «Դարձոյց զսուգ իմ յուրախութիւն», որը, իրոք, համապատասխանում էր հիշյալ դեպքերին (Ղազար Փարպեցի)։

Ակոռիի ճակատամարտն էապես փոխեց երկրի կացությունը։ Ապստամբները գնալով ինքնավստահ դարձան, իսկ նոր իշխանությունն իր վերահսկողությունը հաստատեց մարզպանության ողջ տարածքում։ Մինչ Սահակ Բագրատունին եւ նրա զինակից Վահան Մամիկոնյանը բարեկարգում էին քաղաքական իշխանությունը, Հովհաննես կաթողիկոսը գործնական քայլեր էր ձեռնարկում բուժելու զրադաշտականության կողմից Հայոց Եկեղեցուն հասցված վերքերը։ Հայերը լավ էին հասկանում, որ ապստամբությունը լուրջ նախապատրաստություն է պահանջում, իսկ ժամանակ գործնականում չկար։ Ուստի նամակ գրվեց վրաց Վախթանգ Գորգասալ թագավորին խնդրելով իրենց հասցնել հոնական օգնական ուժեր։ Վերջինս, որ մեծ խոստումներ էր տվել, կարողացավ ուղարկել ընդամենը 300 հոգուց բաղկացած հոնական մի զորամաս, սակայն շատ չանցած զանազան պատրվակներով խնդրեց այն ետ վերադարձնել։ Հայերն ստիպված էին ապավինել սեփական ուժերին։

482 թ. գարնանը Ավագ շաբաթին, պարսկական մի մեծ զորաբանակ Հեր եւ Զարեւանդ գավառների վրայով մուտք գործեց Հայաստան։ Հայկական զորագնդերը կաթողիկոսի ուղեկցությամբ շարժվեցին Արտազ գավառ, որտեղ էլ Ներսեհապատ գյուղի մատույցներում, ջախջախեցին Ատրներսեհի Փուշտիպանան զորավարի կողմից ղեկավարվող պարսկական զորաբանակը։ Ճակատամարտում սպանվեցին Ատրվշնասպ մարզպանը, Խոռյան զորավարը, եւ ոչնչացվեց զորաբանակի մեծ մասը։ Ներսեհապատի հաղթանակը մեծ խորհուրդ ուներ։ Այն գտնվում էր Ավարայր գյուղից ոչ շատ հեռու, որտեղ 451 թ. մայիսի 26-ին ծանր ճակատամարտ էին տվել պարսկական զորքերին։ Սակայն այս անգամ հայկական զորքերը տոնեցին իրենց հաղթանակը։

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ՄԵՐ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս տարվա ապրիլ-մայիս ամիսներին Փարիզում գործող հայոց լեզվի դասավանդության «Մաշտոց» եւ «Սփյուռք» կազմակերպությունների ջանքերով տեղի ունեցավ հայաստանաբնակ ուսուցիչների եւ ուսանողների շարադրությունների մրցույթ՝ կարեւորելով եւ արժեւորելով մեսրոպյան գրերի գյուտի դերը ազգային քրիստոնեական դիմագծի կերտման, տասնվեցդարյա հոգեւոր-մշակութային, գիտա-գեղարվեստական հսկա ժառանգության ստեղծման եւ համազգային միասնականության գրավականներում: Նախապես ընտրված 31 աշխատանքներից մրցանակային տեղերը զբաղեցրին 5-ը՝ մեկ առաջին եւ երկուական երկրորդ ու երրորդ: Երկրորդ եւ երրորդ տեղերը, հանրապետության այլ բուհերի ուսանողների հետ, կիսեցին Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի սաներ Գեւորգ Ալավերդյանը (4-րդ լսարան) եւ Արտակ Ղեւոնդյանը (1-ին լսարան): Մեր օրերի համար այս խիստ կարեւոր եւ ուսանելի միջոցառման նախաձեռնողն ու հովանավորը Սորբոնի համալսարանի դոկտոր, հայագետ Հիլդա Գալֆայանն էր:

«Քրիստոնյա Հայաստան» թերթի խմբագրությունը, շնորհավորելով բոլոր մրցանակակիրներին եւ առավելապես գեւորգյանցիներին, ընթերցողին է ներկայացնում նրանց շարադրությունները պայմանականորեն ընտրված խորագրով:

Ազգային ամեն գիր ստեղծվում է այն ժամանակ, երբ ազգը հավատում է իր Վաղվան եւ ուզում է խոսել այդ Վաղվա իր սերունդների հետ:

Հայ ժողովուրդն իր հետնորդների հետ խոսելու ցանկությունը դրսեւորել է անհիշելի ժամանակներից: Դրա վկայությունը Պատմական Հայաստանի անհուն տարածություններում սփռված այն սեպագիր արձանագրություններն են, որոնցով հայ ժողովուրդն իր զավակների հայրենասեր գործերն է, որ պատմում է գալիք սերունդներին:

Հայ ազգի սեփական գիրն ստեղծվեց այն ժամանակ, երբ վաղն այլեւս չէր երեւում, կամ չպետք է լիներ, ու գիրը պետք է դառնար զորավոր միջոց՝ կորցնելիքը գտնելու, մանավանդ պահելու եւ պաշտպանելու համար: Աննախադեպ օրհաս էր կախվել հայ ժողովրդի, նրա ազգային միասնության ու ինքնուրույնության վրա: Այս ողբալի ու սոսկալի վիճակի մեջ ազգի ինքնուրույն գոյությունը սատարող, ամրապնդող ու անխախտ պահող մի հերոս էր պետք: Բայց ո՛չ զենքի հերոս, որովհետեւ շատ կային զենքի հերոսներ, որոնք, սակայն, անզոր էին հարեւան տիրակալների զինական գերակշիռ ուժերի դեմ: Պետք էր ոգո՛ւ հերոս, ժողովրդի միասնությունն անհաղթահարելի պատնեշի մեջ պահող ուժի՛ հերոս:

Ասում են՝ ժամանակն է ծնում իր հերոսին:

Այդպիսին եղավ Մեսրոպ Մաշտոցը: Նա չէր ծնվել իշխանական ապարանքում, ոչ էլ հոգեւորականի հարկի տակ էր արձակել իր առաջին ճիչը: Եվ հենց նա էր այն մեծությունը, ում անունը ոսկեգիր եղավ հայոց պատմության մեջ: Այդ նա էր, որ մեր անգիր բանարվեստի փլատակների վրա հիմնադրեց հայ դպրությունը, Գողթան լռեցված երգերի փոխարեն հնչեցրեց մեր հոգեւոր երգերը, հեթանոսական տգիտության փոխարեն փռեց գիտության հեքիաթային սփռոցը, որի վրա մեզ գիտության կերակրով պիտի սնեին Խորենացին ու Դավիթ Անհաղթը, Գրիգոր Նարեկացին ու Մխիթար Գոշը...

Մաշտոցն էր, որ իր սեփական կաշվի վրա զգաց մազդեզական կրոնի հայաջինջ թաթը եւ հոգեկան խոր տառապանք ապրեց այս գիտակցությունից. «Տրտմութիւն է ինձ եւ անպակաս ցաւ սրտի իմոյ վասն եղբարց իմոց եւ ազգականաց»:

Այս տառապանքի հետ միասին Մաշտոցին խեղդում էր նաեւ այն միտքը, որ հայոց եկեղեցիներում քարոզ էր կարդացվում ժողովրդին անհասկանալի՝ հունարեն ու ասորերեն լեզուներով, որ հայ ժողովրդի զավակները՝ թեպետ հանճարի դրոշմը ճակատներին, գրում էին օտար գրով ու որդեգրված էին օտար խոսքի:

405 թ. էր: Մաշտոցի զորավոր ձեռքով արարվեց մի գիր, որը մերն է, հայի ա՛յս տեսակինը, մի գիր, որն օժտված է լավագույն արժանիքներով, եւ ինչն ամուր մի վահան պետք է լիներ հայ ժողովրդի համար հետագա 16 դարերում: Սակայն աստվածային այս հրաշքին արյան եւ ավերների դարեր հաջորդեցին, գահեր հիմնվեցին ու խորտակվեցին, եւ նույնիսկ հայ ազգն սպառվելու չափ բնաջնջվեց, բայց մեր անցյալի այն երկար ճանապարհին, որի վրա փռված են մեր անհուն տառապանքները, ո՛չ բանակներ ունեինք մեր պահպանության համար, ո՛չ ուժ, ո՛չ հնարավորություն, այլ մի հատիկ բան միայն՝ մեսրոպյան գիրը:

ՄԵՍՐՈՊՅԱՆ ԳՅՈՒՏԻ ԴԵՐԸ ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ 16 ԴԱՐԵՐԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ ԱԶԳԱՅԻՆ-ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԳԵՏՆԻ ՎՐԱ, ՊԱՏՄԱ-ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ՀՍԿԱ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԵՎ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐ ԽՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ահավասիկ այս է հայ ժողովրդի մեծագույն պարծանքը, որն ամուր մի պատնեշի նման դարեդար կանգնեց մեր թիկունքին՝ որպես հոգեւոր մի զենք, ինչի առջեւ անզոր ու տկար էր թե՛ պարսիկը, թե՛ հույնը եւ թե՛ թուրքը:

Սա էր մեր ժողովրդի բարոյական կարողությունների մեծագույն արտահայտությունը, մի բան, որ բնորոշ է մեզ՝ հայերիս, մի ժողովրդի, որ փոքրաթիվ է, բայց ունի խելքի ու մտքի հզոր կարողություն:

Մի՞թե այս աստվածային հրաշքն իրականություն դարձրեց դարերի մեր երազանքը: Մի՞թե հայերիս հայրերի փափագն իրականություն դարձավ:

Այո՛, իրականություն դարձավ, եւ դա երազ չէր, այլ անջնջելի մի իրականություն, որը, որպես երկնային մանանա, անջատվեց աստվածային էությունից եւ Մաշտոցի միջոցով սնուցեց յուրաքանչյուրիս արիության ոգով:

Հետեւաբար, ամեն մի մարդ, ով իրեն հայ է համարում եւ ապրում այդ գիտակցությամբ, չպետք է մոռանա եւ ուրանա Մաշտոցի անունն ու գործը, քանզի Մաշտոցը մերն է, եւ Մաշտոցը մենք ենք:

Արտակ ՂԵՎՈՆԴՅԱՆ
1-ին լսարան

Դու մեր մեծ երթի գավազանակիր
Եվ մեր պատմության մեծագույն դիվան...
(Պ. Սեւակ)

Պատմությունն է ապացուցում, որ անհատներն են որոշում ազգերի ճակատագրերը, նրանց անուններն են դառնում խորհրդանիշ, մշտավառ փարոս դեպի գալիք դարեր մեծ երթի համար: Նրանց գործերն աստվածային այն կայծի բռնկումներն են, որի ցոլքերով լուսավորվում է ապագայի ճանապարհը:

Մաշտոցյան գյուտով, կարելի է ասել, որ ոչ թե հայկական տառերն են ժամանակի փորձությանը ենթարկվել, այլ ժամանակն է արժեւորվել նրանցով: Ժամանակն այս դեպքում ոչ թե քննել, այլ ավելի է բյուրեղացրել ու կատարելագործել նրանց:

Մաշտոցը նոր արարչություն է մեզ համար, Սիամանթոյի լեզվով «անլուծելի առեղծուած», որի բանալին հայտնի է միայն մեզ, հայտնի է, քանզի մեր մեջ է, մենք ենք...

Ժողովուրդը գնում է անհատների ետեւից, քայլում է նրանց գծած շավղով, վստահում է, քանի որ իր ծնունդներն են, ինքն է երկնել նրանց: Ժողովուրդն է իր ընթացքով շավիղը մայրուղի դարձնողը:

Մաշտոցն անհատ էր, բայց խորքում իր մեջ էր ներառել ժողովրդի հավաքականությունը: Նա իր դարի ծնունդն էր, եկել էր ճիշտ ժամանակին եւ դրա համար էր առաջ անցել ժամանակից: Նրա գյուտը մարտահրավեր էր ապագային նաեւ, այն «մինչեւ աստղերը հասնող ոսկիէ սանդուղք» է, որով արդեն տասնվեց դար հաստատաքայլ վեր ենք բարձրանում:

Քրիստոնեության մուտքով Հայաստան հայն ազատագրվեց բնության ու կուռքերի գերությունից, հոգեպես նորոգվեց իրեն տեսնելով Աստծո մեջ եւ Աստծուն իր մեջ:

Միածին Քրիստոսի էջքով հայն ունեցավ քրիստոնեության իր խորհրդանիշը՝ Երուսաղեմը՝ Էջմիածինը, եւ զգալով Աստծո մարդացման վեհությունը ինքը ձգտեց աստվածանալ մարմնով բազմիցս մեռնելով եւ հոգով մնալով Քրիստոսի պես անմահ:

Սուրբ Գրիգորը եղավ մեր հոգու լուսավորիչը, իսկ Մաշտոցով լուսավորվեց հայի միտքը: Նա դադարեց մենախոսելուց: Գրերի ստեղծումով հայը նորացավ. Աստված հայերեն խոսեց, եւ Քրիստոսը հայացավ. հայը հոգով արդեն խոսեց Աստծո հետ, որով Լուսավորիչն իսկապես լուսավորիչ դարձավ, ընկալվեց ու խոստովանվեց որպես այդպիսին. քրիստոնեության սիրո այբուբենը հայերեն այբուբենի տառերով դաջվեց հայի հոգու մագաղաթին: Այլեւս անբաժանելի դարձան հայն ու քրիստոնեությունը՝ փոխադարձաբար լրացնելով միմյանց: Քրիստոնեությունը մտավ ազգի արյան մեջ, դարձավ այդ արյան գույնը, եւ առանց «քրիստոնյա»-ի «հայ»-ը չընկալվեց առաջին հերթին իր հայի կողմից: Ոչ քրիստոնյա հայն այլեւս չէր կարող որպես հայ դիտվել: Ի՞նչ կարող էին անել պարսից հարյուրհազարանոց բանակները ոգեղեն Հայաստանին. նրանց դեմ պիտի դուրս գար ոգեղեն Հայաստանի ազատության խորհրդանիշը՝ ոգեղեն Վարդանը եւ պիտի տաներ ոգեղեն հաղթանակը: Գրերի գյուտով հիմք դրվեց մեր հոգեւոր (եւ ոչ միայն) անկախությանը: Ընդամենը մի քանի տասնամյակ անց հայը Խորենացու բերանով ինքն իրեն պիտի հարցներ, թե ով է ինքը, որտեղից է գալիս եւ ուր է գնում: Ազգային ինքնագիտակցությամբ է հայը բարձրանում, հավասարվում մյուս ժողովուրդներին ունենալով սեփական մշակույթ, արվեստ:

Մաշտոցով սնվեց ու հառնեց նոր սերունդը՝ տոգորված ազգային հայրենասիրական գաղափարներով: Երկատված հայրենիքի պես երկփեղկված սերունդը միավորվեց Մաշտոցի շնորհիվ, հայը միասնական դարձավ իր հոգեւոր ու մտավոր արժեքներով: Ազգային ինքնուրույն մտածելակերպի, աշխարհայացքի ձեւավորումը հիմք է նաեւ ազգային անկախության գաղափարի համար: Այդ գաղափարը կարմիր թելի պես անցնում է մեր ողջ պատմության միջով: Այն, Տերյանի խոսքերով, հոգեկան աներեւակայելի լարման, հերոսական մարտիրոսության մղող մի ուրվական է, որն էությամբ միշտ նույնն է անկախ ժամանակից:

Գրերի գյուտը... գյուտ չէր միայն, հրաշք էր, սպասված հրաշք եւ սպասումը գերազանցած հրաշք: Այն իսկապես մի ողջ ժողովրդի երկունք էր, որով ինքն իրեն փրկեց ժողովուրդը, փրկեց իրենով, իր զավակով: Սա յուրահատուկ է հային՝ ամեն ինչում ծայրահեղ, եթե նվիրվել, ապա անմնացորդ: Իր ոգեղեն ներուժով վերապրեց ժողովուրդը, այն ժողովուրդը, որի աղոթքը Նարեկացու շուրթերով թռավ դեպի Աստված: Ի խորոց սրտի էր այդ աղոթքը, հայի հոգում հայերենով դաջված քրիստոնեական սիրո արտացոլքն էր այդ աղոթքը, սիրո թռիչքը: Նարեկացիով ինքնամաքրվեց, բյուրեղացավ հայերենը, որով էլ հայը:

Գուցե օտարի համար մեր այբուբենը, մեր լեզուն միայն հիացմունք են առաջացնում, սակայն նա չի կարող հասկանալ ու ըմբռնել ասկյարից խոցված այն վարժապետին, որը դողդոջ ձեռքով սպիտակ պաստառին սեփական արյամբ գրում է այբուբենի վերջին տառը՝ աշակերտներին փոխանցելու հայի հարատեւման գաղտնիքը՝ հայ գրերը: Օտարին անհասկանալի է այն հայ կնոջ սխրանքը, որ երեխայի փոխարեն կրծքին սեղմած փրկում է իր կենսագրությունը, իր ինքնուրույնության գովասանագիրը՝ մագաղաթյա մասյանները: Դրանով է հայը միշտ հարատեւ, փյունիկի պես մոխիրներից միշտ հառնող ու անմահացող: Դրանով է հայը հայ մնում իր հոգով, մտածելակերպով, անհատականությամբ...

Քեզ՝ մեր հայկական եւ արամական,
Չկարողացան քեզ խլել մեզնից
Ո՛չ խարդավանքով արամեական,
Ո՛չ բյուզանդական սիրով անազնիվ,
Ո՛չ Ահրիմանի ահեղ նետերով,
Ո՛չ Քրիստոսի մարդ-չմարդությամբ,
Ո՛չ Մուհամեդի ճմլիչ ոտերով,
Ո՛չ ճշմարտությամբ
Ո՛չ էլ ստերով:
Չես խլվի երբեք, ինչպես արյունից գույնը չի խլվում...
(Պ. Սեւակ)

Գեւորգ ԱԼԱՎԵՐԴՅԱՆ
4-րդ լսարան

ՄԵԾ ՀԱՅԸ ԵՎ ՄԵԾ ՍԵՐԸ

Շատ հաճախ եմ խորհում Վիլյամ Սարոյանի ստեղծագործության այն դիպվածների մասին, որը մոտ է նրան խմբագրելու, ճիշտ կլինի ասել, հակադրվելու դրամատիկական-թատերգական արվեստի ի սկզբանե անսրբագրելի սկզբունքներին, դրանք փոխաձևելուն: Ինչպես, երբ առաջին քայլերն էր անում պիես գրելու, հին-հնավանդ մնաց չար և բարի ուժերի բախման, կոնֆլիկտի պահանջին, և անդրանիկ երախայրիքն էլ, ինչպես ենթադրվում էր, ստեղծվեց հակամարտող կողմերի բախման հիման վրա: Սարոյանի նախասիրած բարությամբ առլեցուն հոգին արտում է չարն ու վատը՝ մարդուց ու մարդկայինից դուրս դնելու, վերացնելու-կիզելու աստիճան: Նա ընդհանրապես չի ուզում դրանք տեսնել ու ընդունել, քանզի չի կարող դրանք մարդուն բնահատուկ համարել: Աստիճանաբար կտեսնենք, որ Սարոյանը հասավ չար արարքի ունակ կամ հակված մարդկանց նրկնելի արարքների հիմնավորում գտնելուն, ասել է թե՝ մերժելիի պատճառը մեկ այլ տեղ որոնելուն: Այդ «մեկ այլ տեղը» մարդ-արարած չէ, այլ սոցիալական թշվառությունը: Փաստորեն՝ մեջտեղից վերանում էր դրամատիկական կոնֆլիկտը, ավելի ճիշտ՝ այն կրող կերպարը, և հակամարտող ուժը փոխադրվում էր մեկ այլ դաշտ՝ վերածվելով հայեցողի, փիլիսոփայության: Պարզ էր՝ ինչ-որ բան այն չէր, բայց քանի որ ընթերցողները գիտեին, որ Սարոյանը ոչ մի բան «հենց այնպես» չէր անի, միտումնավոր հիմնավորում ու սկզբունք փնտրեցին դրա մեջ (զուգն ու ճի՛շտ էին), և այսպես ծնվեց սարոյանական գեղագիտական ինքնատիպությունը... Օրինակ՝ «Քարանձավի բնակիչները». քարանձավում մի կերպ ծվարած թափառիկ դերասաններն իրենց թշվառության դուռն են հասել, բայց իրենց պարզև են ընդունում ուրիշ թշվառների և ամեն հոգածությամբ շրջապատում նրանց: Մեկ այլ օրինակ՝ «Խենթացած մի գնա» դրաման. քաղցկեղով տառապողների հիվանդանոցային մահվան սպասողները ներքին, հուզիչ մղումով միավորվում, միմյանց ապրելու և ոգևելով զորանալու կամք են ներշնչում, քանզի կյանքը մեկ անգամ է տրվում, քանզի թշնամին ոչ թե մարդն է, այլ անբուժելի հիվանդությունը, որն ի զորու չէ այնպես ճզմել՝ մարդկանց, որ նրանք չուզենան արժանապատիվ «հեռանալ»... Իսկ ո՞վ է «Իմ սիրտը լեռներում է» պիեսի հակամարտությունը խորհրդանշող անձը: Մի՞թե ծերունի փոքրեր, որ թույլ չի տալիս Մեք Գրեգորին շրջել: Թե՞ Կոսակը, որ դժվարությամբ է առանց դրամի ապրելիք տալիս Ջոնի ընտանիքին... Ոչ մեկը, ոչ մյուսը, այլ այն չարագույժ ուժերը, որոնք հնչում են լրագրի էջերում, ա-

րյունով ու սպանդով լցնում աշխարհը, խլացնում բանաստեղծների բարի, արարիչ ձայները... «Մի բուռ մանրուք»-ում հենց բարության ու սիրո գաղափարն է մերժվում սոցիալական տարբեր սանդղակներին նդած մարդկանց, նաև միայնակներին... Ամենուր Սարոյանը գտնում է մարդկային կիզող «ինչու»-ներին համապատասխանող, ամոքող պատասխաններ, մերձեցնել, ներքաշել վերին ներդաշնակության հանգրվան: Նրա բոլոր պատումներն էլ ավարտվում են հոգիները փառավորող, վերջին սպեղանի դնող, կյանքի գեղեցկության ու դաշնության կենսապարգև խոհերով:

Վերջին տարիներին թատրոնին վերագրվում է բուժական-դեղագործական գործոնը: Դա հորինված չէ, անխառնված ծնվել է թատերական մթնոլորտի ու ոգևի արդյունքների համապատասխան: Այս բանում համոզվեցի, երբ առաջին անգամ հետևեցի ռուսերենով Սարոյանի «Մարդկային կատակերգությունը» Յուրի Էրզյանի բեմադրությամբ: Իսկ ժամանակն ավելի բան ծանր էր. սկսել էինք մեր անկախության գործընթացը և հայրենիքը ցուրտ, խավարի ու սովի փորձությունում, անզուսպելի քաղաքական խաղերի ծուղակում: Հայոց հանդեպ անտարբերությունն ու անհանգստությունը մեզ զրկել էր նույնիսկ քնից:

Այդ օրերին՝ 1990 թ. սեպտեմբերի 10-ին, եթեր փովեց Սարոյանի «Մարդկային կատակերգությունը» (բեմ.՝ Յու. Էրզյան, ձև.՝ Վ. Դանիելյան): Ջարմանալի բան. գիշերը քնեցի առանց քնաբերի: Այն ինչ ներքին հաշտություն էր, փրկչական խաղաղություն: Ինչ-որ մաքրության, սրբագործման զգացողություն, սիրո զգացողություն, սեր՝ ամբողջ աշխարհի հանդեպ: Սարոյանը բարու քարոզիչ է: Մե՛նք գիշերում, մե՛նք ներկայացումով նա հրաշք գործեց: Գիշերը երկու անգամ արթնացա ու խոկալ էլ բան մտա, այն ինչ երջանկություն էր, մտածում էի՝ որտե՞ն կապրե՞նք: Կարծես նոր հայրենազրկվելից ինձ համար Սարոյանը. նա ամենամեծ քրիստոնյան է: Ոչ ոք այնպես փարատիչ հուզականությամբ չի քարոզում սեր ու բարություն, ներողամտություն ու կարեկցանք, ինչպես Սարոյանը: Նա բազմաբնույթ պես Սարոյանը: Նա բարեհամբույր վում է այնպիսի կողմով, որ... վանն եւ ոչ ոքի մտքով չեն հանգիստ:

...Մթնշաղ է, թան շեմին նստած մայրն սպասում է Հոմերին, ինչ իմանաս, մեր սիրտ է, զուգն ու ապարդյուն երազում գտնվող Մարկուսի՛ն... Գալիս է Հոմերը և լուռ նստում է մոր կողքին, հայածարի գրկում իր ծնկները և լռում: Տղան հետո հուզմունքով պատմում է, թե ինչպես եմնկ «մահվան թուղթ» փարավ մի մոր, որն իր ծննդյան օրն էր նշում... Հոմերը լաց է եղել ու երկար չի հանգստացել... Մայրը լսում է առանց շարժվելու, և համակ խոհի մեջ հնչում են նրա հանգստացնող բառերը. «Դու լաց ես եղել. նշանակում է, կարեկցե՛լ ես, գավա՛կս»: Հասա ինչպես է հեռագրատանը Հոմերը գժայլված լսում ներքին երջանկությամբ ողողուն Թոմին, որը շարունակ կրկնում է մի կնոջ՝ իրեն ուղղված հարցը. «Դու սիրում ես ինձ, չէ՞»: Ինչպես են հեռագրատան տեօրենն ու հեռագրիչը հիշում ու ինքնամոռաց երգում իրենց երիտասարդ օրերի երգը... Եվ քանի որ արտասովոր զգացմունքով են երգում երկուսն էլ (Վահան Արծրունյան և Ջարն Տեր-Ղազարյան), այն համակում է ոչ միայն Հոմերին, այլև հեռուստեսիլի ապակուց այս կողմ նստածներիս... Խաղաղ, ներհուն մթնոլորտը փարբայումել է ամենքիս... Հետո Սարոյանը մեզ կապշեցնի մարդու սիրո մի օրինակով: Հեռագրիչը ականջակալով լսում ու փոխկապացնում է լուրը, որը գուժում է Մարկուսի մահը... Նա չի հասցնում դաջել շարունակությունը և փտեղուրվելը հանգչում է... Հոմերն իրար խառնված ցնցում է, ձայնում ու անմիջապես սրտացում ժապավենը և կտրում կապարվածը... Այս տեսարանից է, որ Սարոյանն անում է մարդկային ամենամեծ աղոթքը, որը ոչ մի բեմադրող չի կենդանացրել շրջանցել: Նա մասամբ Մարկոսի վերջին նամակում Հոմերին ուղղված պատգամն է և հայրենասեր ծնկեւավորող որդային սիրող Թոմի խոսքը՝ Հոմերին, թե ինչպես է տղան ծառայում աշխարհին, մարդկությանն, իսկ հեռագրատան պարկեշտ տեօրենը՝ Թոմ Սպանգլերը, բանգործը թողած, Հոմերի մոր գիրկն է քայլում է փողոցներով, նայում ծառերի տակ ու ասում բաներ, որոնք երբեք չեն ասվել. «Լավ մարդը երբեք չի մեռնում: Դու հանդիպելու ես նրան կրկնակնս տներում, փողոցներում, այգիներում, ամպերում, այն ամենի մեջ, որ աշխարհը դարձնում է գեղեցկալի, այն ամենի, որ ծնվում է սրտից և սիրո համար... Լավ մարդը երբեք չի մեռնում, մնում է այն ամենի լավի մեջ, որ կա քո մեջ... Լավը մնում է, փնտրիր այն ամենուր ու դուրս բեր: Սերը մարդկանց մեջ հավիտենական է, տարրող, իսկ ատելությունը մեռնում է ամեն պահի»:

Արդյոք այս մեծ հայի արմատներն ու ծագումնաբանական նախադրյալները չե՞ն վճռել գրողի և մարդու այն կեսակը, որն անտարբեր չի թողնում ո՛չ ոքի, քանզի ինքն անտարբեր չէ ոչ մեկի հանդեպ: Ջի՞նչ մայրը Հոմերին բացատրում. «Աշխարհը լի է աղքատներով, սոված մարդկանցով, զրկված ու տառապյալ մարդկանցով, մեծամտությամբ և չարությամբ, բայց աշխարհը լի է նաև բարի մարդկանցով, որոնք իրենց սերը, ամեն ինչ կիսում են ուրիշների հետ... Եվ նրանց շնորհիվ է աշխարհը լավ լինում: Նա, ով լավ չի լինում, ավելի վարն է, քան աղքատը, քանի որ աղքատը ծիլ, ծաղիկ, բույս է անելանում, իսկ չարը, խղճից ու կարեկցանքից զուրկ մարդը մարդ էլ չէ»: Ահա այսպես գալիս ու խաչվում են մեծ մարդու ու մեծ քրիստոնյայի զգացական, իմացական ու փիլիսոփայական հայացքները՝ հաստատելով սեր տվող և առնող Մարդուն, որ Աստծո պատկերն է: Սարոյանը տիեզերական մեծություն է ու երկինքների չափ անսպառելի... քանզի նրա սերն է անսպառելի:

Վարսիկ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Թատերագետ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ՄԱՏՅԱՆԸ

Սուրբ Գրքի աստվածաշնչականության ներքին ապացույցները

Սկիզբը էջ 3

Սուրբ Գիրքը՝ հեթանոսության ականատեսը, վկայում է. «Բավական չէ, որ մոլորվել էին Աստծո գիտությունից, այլեւ լինելով անգիտության մայրարի մեջ՝ դեռ այդ չարիքն էլ խաղաղություն էին կոչում՝ մանկասպան զոհաբերություններ կամ գաղտնի ծեսեր կատարելով եւ կամ ուրիշ կրոններից մոլեգին անառակություններ վերցնելով: Նրանք սուրբ չեն պահում ո՛չ իրենց կյանքը, ո՛չ էլ ամուսնությունը: Ընկերը կասկածամտությամբ կա՛մ սպանում է ընկերոջը, կա՛մ պոռնիկ խաբեությամբ խղճալի վիճակի է հասցնում նրան: Եվ խառնիխուռն է ամեն ինչ՝ արյունը եւ սպանությունը, գողությունը եւ նենգությունը, ապականությունը, ուխտադրժությունը, խռովությունը, երդմնազանցությունը, գրգռությունը, բարի երախտիքների մոռացությունը, հոգեղծությունը, այլասերվածությունը, ամուսնական անառակությունը, շնությունն ու գիջությունը» (Իմաստ. ԺԴ 22-26):

Որքան խորթ է այս ամենը սուրբգրային մաքրամաքուր ուսմունքներին, որոնք մարդկությանը կատարյալ գիտություն շնորհեցին Աստծո, մարդու, աշխարհի արարման եւ Աստծո փրկչական ծրագրի մասին:

Փաստորեն, ողջ քրիստոնեական կրոնի էությունը սերն է Աստծո եւ մերձավորի նկատմամբ. «Պիտի սիրես քո Տեր Աստծուն քո ամբողջ սրտով, քո ամբողջ հոգով եւ քո ամբողջ մտքով»: Այս է մեծ եւ առաջին պատվիրանը, եւ երկրորդը սրա նման է. «Պիտի սիրես քո մերձավորին, ինչպես քո անձը» (Մատթ. ԻԲ 38-39): Քրիստոնեության էությունը լավագույնս բացահայտվում է Քրիստոսի հռչակած Ոսկե օրենքի մեջ. «Այն ամենը, ինչ կամենաք, որ մարդիկ ձեզ անեն, այդպես էլ դուք արեք նրանց, որովհետեւ այդ իսկ են Օրենքն ու մարգարեները» (Մատթ. Է 12): Ի՞նչ ընդհանրության եզր կարող է լինել հեթանոսության եւ իրար օգնելու, սիրելու, որբանոցներ, հիվանդանոցներ, անկելանոցներ, ծերանոցներ հիմնելու, բարության, անձնազոհության, ժուժկալության եւ ընտանիքի սրբության աստվածային պատվիրանների միջեւ: Սուրբ Գիրքը հետեւողականորեն բացահայտում է մարդու միտքը մանկուց հուզող ամենանվիրական հարցերը. որտեղի՞ց ենք մենք (այս մասին է պատմում Աստվածաշնչի առաջին գիրքը) եւ ո՞ւր ենք գնում (Աստվածաշնչի վերջին գիրք): Որքա՜ն մխիթարություն եւ սփոփանք կգտնի ամեն մարդ Սուրբ Գրքի էջերում, որքա՜ն իմաստություն, որն ի տարբերություն հունահռոմեական փիլիսոփայության՝ վերացական չէ, այլ չափազանց խորն է, մատչելի եւ գործնական: Մարդկային բանականությունը, նույնիսկ ծայրահեղ անհավատների կարծիքով, նման բան հորինել չէր կարող, մանավանդ երբ նկատի ունենանք, որ Աստվածաշնչի հեղինակներից՝ մարգարեներից ու առաքյալներից շատերը, մինչեւ Սուրբ Հոգով լցվելը, պարզ ու անուս մարդիկ էին՝ հովիվներ, ձկնորսներ, վրանագործ եւ այլն: Մանավանդ երբ հիշենք, որ Իսրայելը չուներ փիլիսոփայական դպրոցներ եւ ուսյալ մտավորականություն:

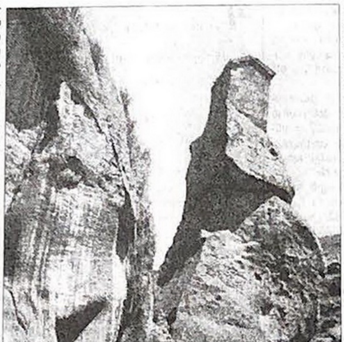

Այս առումով ուշագրավ կարծիք է հայտնել հռչակավոր գրող եւ մտածող Ժան Ժակ Ռուսոն. «Խոստովանում եմ, որ Աստվածաշնչի մեծությունն ապշեցնում է ինձ, իսկ Ավետարանի սրբությունը՝ ազդում սրտիս: Սուրբ Գրքի համեմատ որքա՜ն չնչին են փիլիսոփայական երկերը՝ իրենց ողջ փայլով հանդերձ: Հնարավո՞ր է արդյոք, որ մեկ այլ ստեղծագործություն, այն էլ սովորական մարդու ձեռքով գրված այսքան կարճ ժամկետում փառավորվեր այսպես: Կարո՞ղ էր Նա, ում մասին պատմում են սրբազան գրքերը, հասարակ մարդ լինել: Մի՞թե գրքերում երազողի կամ սնափառ աղանդավորի ձայնն ենք լսում: Ի՜նչ հիասքանչ, ի՜նչ մաքուր է Նրա էությունը: Ի՜նչ առինքնող բարության է համակված Նրա վարդապետությունը: Ի՜նչ վսեմ են Նրա օրենքները: Ի՜նչ խորին է Նրա խոսքերի իմաստությունը... Հրեա գրողներն ի վիճակի չէին հորինել ո՛չ այդպիսի տոն՝ արտահայտության եղանակ, ո՛չ էլ նման բարոյականություն: Ավետարանն իր մեջ կրում է այնքան վեհ, զարմանալի ու միանգամայն անզուգական իմաստության հետքեր, որ հորինողն ավելի մեծ դրվատանքի կարժանանար, քան հերոսը: Ի լրումն ողջ ասվածի՝ պետք է ավելացնել, որ Ավետարանը միանգամայն անհասանելի գիրք է, որի առջեւ կարկամում է բանականությունը, բայց եւ միաժամանակ՝ ոչ այնպիսին, որ չհասկանար մտածող մարդը եւ որի հետ չկարողանար համաձայնել»:

Շարունակելի

Գրիգոր ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

ԵԹԵ ԵՍ ԼԻՆԵԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ ԴԵՍՊԱՆ

Սովորել եմ նրաժշտական դպրոցում:

Եղել եմ հոգևոր վարժարանի սան:

Մաշտոցի անվան դպրոցի աշակերտներից եմ:

Երաժշտությունն ինձ օգնել է փոխադրվել հնչյունների կախարդական աշխարհ: Վարժարանը փվել է հոգևոր արթնացում: Դպրոցն օգնում է ճանաչել կյանքը, մարդկանց:

Այս ամենից ես հասկացել եմ, որ հանրության անդամ եմ, փիեզերքի մասնիկը, ծաղկի մի թերթիկը: Հասկացել եմ, որ աշխարհը ներդաշնակ է, իսկ ներդաշնակությունն առանց խաղաղության անհնար է:

Խաթարվել է մեր մոլորակի խաղաղությունը. ամենուր պատերազմ է. պատերազմում են երկրներ ու ազգեր, խմբեր ու խմբակցություններ, պատերազմ է մարդկանց հոգիներում: Երկրում պատերազմ է բռնկված, նշանակում է՝ մարդիկ չեն սիրում միմյանց, սիրո պակաս կա, սիրո կարիք են զգում բոլորը:

Բացվում է օրը, լույս առավոտ է:

Արթնանում եմ ուրախ ու խաղաղ, բայց փնտրելով մորս փխուր ու հոգաշատ դեմքը՝ հոգիս խռովվում է: Քայլում եմ փողոցով, հերթով նայում մարդկանց դեմքերին: Ինչքա՜ն բան կա մեր կողքին, որ չենք նկատում, շտապում-անցնում ենք: Ձեր մտքով անցե՞լ է ուշադիր նայել մարդկանց: Ջահել կին է անցնում՝ միջին տարիքի, ծով թախիծ կա նրա աչքերում. ո՞ւր է շտապում: Այս մյուսն իր ուղեկցին ինչ-որ բան է բացատրում, փաք-փաք վիճում. պատերազմ է հոգում:

Հասնում եմ դպրոց, ներս են մտնում ուսուցիչներ հոգնած, ուսուցիչներ բարի: Մեր փոքրիկ չարաճճիությունից վիրավորվում են, խռովվում. պատերազմ է նրանց հոգիներում:

«Ի՞նչ է պատահել,- ուզում եմ հարցնել ամենքին,- ինչո՞ւ չեք խաղաղվում, չէ՞ որ երբ խաթարվում է ձեր հոգու ներդաշնակությունը, նույնը կատարվում է նաև բնության մեջ, տիեզերքում»:

Ասում են՝ երազը ծնվում է իրականությունից: Մեկն ինձ հարցրեց.

- Կուզեի՞ր լինել խաղաղության դեսպան:

Նման հարց ինքս ինձ երբևէ չէի տվել: Լինեի խաղաղության հրեշտակ-դեսպան...

Եթե լինեի, մարդկանց սրտերին երջանկություն կբերեի, որ ժպտան առանց փխրության:

Եթե լինեի, սևամորթ ու սպիտակ, մահմեդական ու քրիստոնյա կհավաքեի նույն այգում ու կհիշեցնեի, որ իրենք բոլորն էլ մեկ են՝ նույն արյունով, նույն Արարչից սպեղծված:

Թե լինեի՝ կանցնեի հայոց պատմական բառուղիներով: Շիրիմներում ննջող ապուպապերիս կարթնացնեի, ու նրանք կտեսնեին արքայական Նաիրին՝ նորովի ծաղկած, հին սահմաններով, ու նորօրյա փերը բարիացած կասեր. «Խնդրեմ, համեցեք ձեր երկիրը, բավ է սփռվեք աշխարհով մեկ. թե չէ ուր գնում եք, սպեղծում եք փոքրիկ Հայաստան՝ կառուցելով ձեր աղոթատեղիները՝ խաղաղության հանգրվանները»:

Այո՛, հայը հասել է այսօրվան՝ հույսն Աստծուն ուղղված, խաղաղության հանգրվանում աղոթելով, ու դրանով էլ պիտի հարատևի:

Մեր ազգի ուժի գաղտնիքներից մեկն էլ ընտանիքն է եղել: Իսկ այսօր... Ընտանիքն էլ կիսված է՝ մեր երկրի ու հողի պես:

Տային խաղաղության դեսպանի պաշտոնը՝ ես բազում հայ պանդուխտների կվերադարձնեի իրենց հարկի տակ, որ հայ մայրերն ու դուստրերը փխուր չժպտան...

Մինչ խաչելությունը Հիսուսն ասաց. «Խաղաղություն եմ թողնում ձեզ, իմ խաղաղությունն եմ տալիս ձեզ. ձեզ չեմ տալիս այնպես, ինչպես այս աշխարհն է տալիս. ձեր սրտերը թող չխռովվեն և չվախենան»:

Անի ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ (15 տ.)
Վաղարշապատի թիվ 1 միջն. դպրոց

ՀՐԵՇՏԱԿԸ, ՈՐ ՊԱՏԺՎԵՑ ԾՈՒԼԱՆԱԼՈՒ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

Հեռու երկնքում՝ ամպերի հետևում, բոլոր ժիր ու առույգ հրեշտակների կողքին ապրում էր մի հրեշտակ, որը շատ էր սիրում քնել: Երբ նրան որևէ գործ էին հանձնարարում, ասենք՝ երազներ տեղափոխել, ալարում էր: Մի օր էլ, երբ բոլոր հրեշտակները իջնում էին երկիր՝ քնած երեխաներին երազներ բաժանելու, նա՝ քնկոտ ու ալարկոտ հրեշտակը, մտածեց. «Մի քիչ էլ պառկեմ վարդագույն ամպին, քնեմ, հետո կիջնեմ երկիր»: Այդ գիշեր բոլոր երեխաները երազներ տեսան, շատերը՝ նույնիսկ գունավոր, միայն փոքրիկ մի աղջիկ ոչինչ չտեսավ, որովհետև նրա հրեշտակը ճանապարհի կեսին քնել էր:

Լույսը կամաց-կամաց սկսեց բացվել, և երազ բերող հրեշտակները կրկին սկսեցին բարձրանալ երկինք: Վարդագույն ամպիկն էլ շտապեց դիմավորել արեգակին, ու ալարկոտ հրեշտակը, որ քնած էր նրա վրա, հանկարծ սահեց ու գած ընկավ: Մինչև հասկացավ, թե ինչ էր կատարվել, արդեն շատ ուշ էր... Նա բացեց աչքերն ու տեսավ իրեն ժպտացող դեմքեր: Մայրիկը, հայրիկն ու փոքրիկ աղջիկը, որ այդպես էլ երազ չտեսավ, խոնարհվել էին իր վրա՝ ուշադիր հետևելով և զվարճանալով իր ամեն շարժումից: Փոքրիկ ու ալարկոտ հրեշտակը նոր միայն հասկացավ, որ ինքը տեսանելի է դարձել ու պառկած է օրորոցում: Ցանկացավ բացատրություններ տալ, բայց դրանից միայն իր դեմքը ծամածռվեց՝ առաջացնելով բոլորի ծիծաղը: Մտածեց՝ կարելի է թևերը բացել ու թռչել, բայց... Ա՜յ քեզ փորձանք... Նա այլևս թևեր չուներ: Ուրեմն, զրկվել էր նաև իր հրաշալի երկնային կյանքից՝ ամպից ամպ թռչելու հաճույքից: Նա՝ քնկոտն ու ծույլը բոլոր հրեշտակներից, սկսեց արտասվել: Ո՛չ, ո՛չ, սկսեց վշտից ու ափսոսանքից ուղղակի ճչալ տնով մեկ:

Ահա թե ինչու են նորածինները հաճախ առանց պատճառի լալիս: Նրանք էլ, գուցե, ինչ-որ ժամանակ հրեշտակներ են եղել ու հիմա կորցրել են իրենց թևերը՝ ալարկոտ ու ծույլ լինելու պատճառով...

Նարե ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ (13 տ.)
Արաբկիրի հայորդյաց տան պատանի թղթակիցների դասարանի սան

«ՍԻՐՈ ՄՈԼՈՐԱԿԻ» ՀԱՐՑԸ

Ի՞նչ տեղ ու դեր ունի աղոթքը քո կյանքում:

Պատասխանել են Վաղարշապատի «Ս. Ներսես Շնորհալի» կիրակնօրյա վարժարանի սաները:

Աղոթքը մեծ դեր ունի մարդու կյանքում, քանի որ աղոթքն է, որ մարդուն տալիս է Աստծու հետ հաղորդակցվելու հնարավորություն: Աղոթելով մենք խոսում ենք Տիրոջ և սրբերի հետ, խնդրում ենք մեր մեղքերին թողություն ու պաշտպանություն բոլոր փորձանքներից: Աղոթքն է, որ հանգստացնում է մարդուն:

Նվարդ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Ամեն անգամ աղոթելիս, աղոթքի ամեն տողն ասելիս ես զգում եմ Աստծու շունչն իմ գլխավերևում:

Աննա ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

Աղոթք ասելով երկնքի արքայությունում գանձեր ենք հավաքում: Աղոթքով մեր հոգին խաղաղվում է:

Առնո ՍԵԹԱՂՅԱՆ

Աղոթելով ես զրուցում եմ Աստծու հետ: Աղոթում եմ հաճախ, նույնիսկ երբ ոչինչ չունեմ խնդրելու: Սակայն չեմ սիրում հանպատրաստից աղոթել: Աստծու հետ պետք է գրագետ խոսել: Դրա համար էլ ես աղոթում եմ մեր հայրերի գրած ու մշակած աղոթքներով:

Շուշանիկ ԽՈՅԼՈՒՆՑ

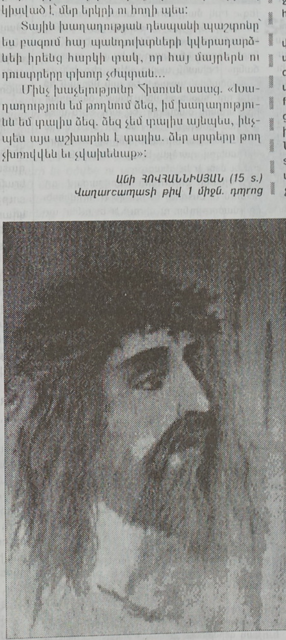

«Տեր Հիսուս»
Արման ՄԻՐԶԱԽԱՆՅԱՆ (15 տ.)

«Նատյուրմորտ»
Ջուլի ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ (10 տ.)

ՀՅՈՒՐԱՍՐԱՀ «ԲՈՂԲՈՋՆԵՐ»

ՍԵՎԱՆ

Գերվեց սիրտս Սևանի
Ալիքների ծփանքով.
Կապույտ երազ աչքերի
Ժպիտով ու արցունքով:

Վերևից փանքն է հսկում՝
Աստծու խորքը շրթունքին.
Անվերջ ականջ է դնում
Ալիքների հին երգին:

Սևա՛ն, եկել եմ քեզ հյուր՝
Փարվելու պաղ ջրերիդ.
Ձով բուրմունքը շնչելու
Ծաղիկներից, հովերից...

Մարիամ ԹԵՔՓՈՒՀԱԿՅԱՆ
Երևանի թիվ 64 միջն. դպրոց

ԾԻՐԱՆԻ

Ծիրանի, ծիրանի իմ ծառ.
Դու դարձյալ մենակ ես մնացել.
Հիշում ես օրերդ անցած.
Գարունը, որ վաղուց է անցել:
Թախծոտ աչքերդ բարձրացրու
Եվ ժպտա՛, ժպտա՛ նայիր մեզ:
Ծիրանի, ծիրանի իմ ծառ.
Ես այնպե՜ս կարոտել եմ քեզ:

Սիրանուշ ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ
Երևանի թիվ 69 միջն. դպրոց

(գրված է Ս. Էջմիածնում՝ Վեհարանի տարածքում, նռնենիները տեսնելուց հետո)

Քո ամրոցում,
Թախտոցում,
Անուշահա՛մ
Նռան հատիկ,
Կարմի՛ր հատիկ,
Գինի կարմիր...
Ի՜նչ խելոք է
Դասավորված.
Սա հրաշք է
Ու առեղծված,
Կարծես Աստծու
Ձեռքով ստեղծված
Կարմիր հրաշք:

Մեղվանոցի
Փեթակ, ասես,
Ամեն հատիկ
Ճիշտ իր տեղում
Խոր ու խորունկ
Պատուհանում,
Նուրբ շղարշե
Ծածկույթի տակ:
Որքա՜ն շա՜տ են...
Քանի՜ հատ են
Թե վերևում,
Թե ներքևում,
Թե աջ-ահյակ,
Ու թե խորքում,
Միջնորմը նուրբ,
Շղարշ, մետաքս:

Առողջ, կարմիր
Ու թափանցիկ
Հատիկներ են
Հյութով լեցուն:
... Կարգ ու կանոն.
Ո՞վ է հսկել,
Որ չի խախտվել
Ջրապյունը այս
Կանոնավոր
Ու կարգապահ:
Եվ ինչպե՜ս է
Ճյուղը պահում
Զրանոցն այդ
Ծանրակշի՜ռ,
Հասունացո՜ղ...

. Մանրիկ, մանրիկ,
Նռան հատիկ,
Հյութը հրաշք,
Գինովացնող,
Սիրտ զովացնող
Դեղ ու ճար է
Աստվածային...

Եղրախույս ՏՈՆՈՅԱՆ

Էջի պատասխանատու՝ ԱՆՆԱ ԱԼՈՅԱՆ

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մի անապատական, որ բնակվում էր կրոնավորների վանքի մոտ, հիվանդացավ: Լուր ուղարկեց վանահորը աղաչելով, որ գա իր մոտ եւ հաղորդեցնի աստվածային խորհուրդներին:

Վանահայրը, առնելով մի լռակյաց եղբոր, գնաց նրան հաղորդեցնելու: Եվ մինչ գնում էին, մի ավազակ, լսելով զանգակի ձայնը, ընթացավ նրանց ետեւից մինչեւ անապատականի սենյակ եւ կանգնեց դռան առջեւ իրեն անարժան համարելով մտնել այդպիսի սուրբ մարդու խուցը: Եվ երբ անապատականը խոստովանեց եւ հաղորդվեց, ավազակը դռնից ոչ հեռու կանգնած, սրտի խոնարհությամբ ասաց.

-Երանի՜ ես էլ լինեի քեզ պես:

Իսկ անապատականը սրտի հպարտությամբ եւ ինքնահավանությամբ ասաց.

-Իրա՞վ խնդրում էիր, որ ինձ պես լինես:

Այնժամ լռակյաց հոգեզարդ եղբայրը, որ Աստծուց իմանում էր սրտերի ծածուկ գաղտնիքները, սկսեց դառնապես լալ: Եվ երբ վանահայրն այդ եղբոր հետ ելավ գնաց, ավազակը հեռվից գնաց նրանց ետեւից աղաչելով Աստծուն, որ իրեն տա ճշմարիտ զղջում եւ վարքի ուղղություն մտքում որոշելով խոստովանել հոր առջեւ եւ այլեւս չմեղանչել, ապաշխարել իր մեղքերը: Եվ մինչդեռ վազում էր, ընկավ եւ իսկույն մեռավ: Այս տեսնելով այն եղբայրը, հույժ զվարթացած, սկսեց ուրախանալ:

Երբ եկան վանք, հայրը հարցրեց եղբորը.-Ինչո՞ւ ես այդպես լուռ մնում:

Նա պատասխանեց.-Հայր, մի օր ինձ հրամայեցիր լռել, եւ ես այդ օրվանից մինչեւ լուռ մնացի, միայն երբ մեկն ինձ հարց էր տալիս, այնժամ էի խոսում:

Հայրը հարցրեց նրան.-Իսկ ի՞նչ պատճառով լաց եղար, երբ այն սուրբ անապատականին հաղորդություն տվեցի, եւ ինչո՞ւ ծիծաղեցիր, երբ այն չարագործ ավազակը, որ մեր ետեւից վազում էր կամենալով մեզ կողոպտել կամ սպանել, իր նման մեղքի մեջ մեռավ:

Եղբայրը պատասխանեց.-Հայր, լալուս պատճառն այն էր, որ երբ այն հիվանդ ճգնավորին հաղորդություն տվեցիր, դռան ետեւում կանգնած ավազակը խոնարհ սրտից ասաց. «Երանի՜ թե լինեի քեզ պես», իսկ ճգնավորը սրտի հպարտությամբ պատասխանեց. «Հոժարությամբ կարող ես այդ խնդրել», ապա մեռավ եւ դատապարտվեց, սրա համար էլ լաց եղա: Բայց ավազակը, որ ընթանում էր մեր ետեւից, որոշել էր խոստովանել եւ ոչ թե կողոպտել կամ սպանել մեզ: Եվ երբ վազում էր, ընկավ ու մեռավ: Հրեշտակները, նրա հոգին առնելով, ուրախությամբ երկինք տարան, քանզի նրա զղջումն այնքան էր, որ ժամանակյա ու հավիտենական պատիժները ջնջեց:

(«Հայելի վարուց» ժողովածուից)

ՈՂՈՐՄԱԾՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մի մագիստրոս թագավորի կողմից ուղարկվել էր արքունի ինչ-ինչ գործի: Եվ երբ գնում էր ճանապարհով, տեսավ մի աղքատ մեռածի մարմին, որ մերկ ընկած էր: Երբ տեսավ այդպես ընկած, գթալով ողորմեց նրան, իջնելով կառքից հանեց վրայից իր մի պատմուճանը, գցեց մեռածի վրա, ծածկեց նրան եւ գնաց: Մեկ այլ ժամանակ եւս նույն մագիստրոսն արքայի կողմից առաքելությամբ ուղարկվեց ինչ-որ տեղ: Երբ ելավ քաղաքից, այնժամ չարի ազդմամբ երիվարից ընկավ, եւ ոտքերը կոտրվեցին: Նրա ծառաները նրան վերադարձրին տուն եւ նրան բժշկելու համար բժիշկներ կարգեցին: 5 օր անց նրա ոտքերը սեւացան: Երբ բժիշկները տեսան նրա ոտքերի սեւանալը, սկսեցին ակնարկել միմյանց եւ ասել, թե պետք է հատել նրա ոտքերը, ապա թե ոչ նրա բոլոր անդամները կփտեն, կնեխեն, եւ նա կմեռնի: Եվ ասացին նրան. «Այսօր գնանք մեր տուն եւ վաղը կգանք, կբժշկենք քեզ»: Իսկ հիվանդն ասաց իր ծառային. «Գնա բժիշկների հետ եւ տես, թե ինչ են խորհում»: Ծառան, ըստ նրա խոսքի, գնաց բժիշկների հետ: Բժիշկներն ասացին նրան. «Քո տիրոջ ոտքերը սեւացել են, եթե չհատվեն, կմեռնի»: Եվ մանուկը, մտնելով տուն, արտասվելով հայտնեց տիրոջը բժիշկների ասածը: Արդ, երբ մագիստրոսն այս լսեց, տրտմությունից ննջել չկարողացավ: Կանթեղը հույժ պայծառ վառվում էր:

Կեսգիշերին հիվանդը տեսավ մի մարդու, որ պատուհանով մտավ, եկավ կանգնեց նրա մոտ եւ ասաց նրան. «Ինչո՞ւ ես տրտմել ու լալիս»: Եվ նա ասաց. «Լալիս եմ, որովհետեւ բժիշկներն այսինչ բանն ասացին»: Անծանոթն ասաց. «Ցույց տուր ինձ քո ոտքերը»: Ցույց տվեց: Հայտնված անծանոթն ինչ-որ բանով օծեց դրանք եւ ասաց նրան. «Վեր կաց եւ քայլիր»: Նա վեր կացավ եւ չկարողացավ քայլել: Հայտնվածն ասաց նրան. «Դեռ կաղո՞ւմ ես», եւ դարձյալ օծեց նրա ոտքերը: Այնժամ մագիստրոսը վեր կացավ եւ բոլորովին առողջացած քայլեց: Իսկ այն հայտնված բարեկամը ողորմության մասին բազում խոսքեր ասաց նրան, եւ թե «Տերն ասում է. «Երանի ողորմածներին, որովհետեւ նրանք ողորմություն կգտնեն», եւ անողորմ դատաստան է լինելու նրա հանդեպ, ով ողորմություն չի գործում»: Ապա ասաց նրան. «Խաղաղություն քեզ»: Իսկ մագիստրոսն ասաց. «Կամենում ես գնալ, մինչդեռ քո մասին չես հայտնել, հանուն Տիրոջ ասա՝ ո՞վ ես դու»: Եվ անծանոթն ասաց. «Ճանաչո՞ւմ ես այս պատմուճանը»: Իշխանն ասաց. «Այո, տեր, իմն է»: Եվ անծանոթն ասաց. «Ես այն մեռյալն եմ, որին դու, տեսնելով մերկ ընկած ճանապարհին, սրանով ծածկեցիր: Եվ արդ, Տերն առաքեց ինձ բժշկելու քեզ: Իսկ դու միշտ գոհացիր Աստծուց եւ ողորմությունը մի մոռացիր»: Այս ասելով դարձյալ ելավ պատուհանով, որով եւ մտել էր եւ գնաց:

Իշխանը բոլորովին առողջացավ, գոհանում էր Աստծուց եւ ուրախ էր, որովհետեւ ողորմածությունը, որ սիրում էր եւ ուներ, արդյունքով երեւաց նրան եւ հաստատվեց նրա մեջ:

(«Վարք հարանց» ժողովածուից)

Գրաբարից թարգմանեց Ս. Կյուրեղյանը

Ի. ՔԱՀԱՆԱ ԺԻԼՈՎ

ԻՆՉ ԵՆ ԱՍՈՒՄ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՄԱՐԴԻԿ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը թիվ 3, 4, 6, 7, 9

Բնագետներից ու բժիշկներից դառնանք մեծ մաթեմատիկոսներին:

Հռչակավոր մաթեմատիկոս եւ փիլիսոփա, ֆրանսիական ոսկեդարի փայլուն գրող **Բլեզ Պասկալը (1623-1662)** անհուն սիրով ու ակնածանքով էր տոգորված աստվածային վարդապետության նկատմամբ: Նա անգիր գիտեր ողջ Աստվածաշունչը, բայց եւ այնպես մեծագույն երկյուղածությամբ էր ընթերցում այն: Պասկալը միեւնույն անձի մեջ խոր գիտնականության եւ նույնքան խոր հավատի զուգորդման ցայտուն օրինակ է: Իր ժամանակի գիտության բոլոր գաղտնիքների մեջ ներթափանցած եւ նրա հետագա հաջողություններին իր ոչ սակավ նպաստը բերած ֆրանսիացի մաթեմատիկոսը թըվառ կասկածների փոխարեն, որոնց ենթարկվում էին որոշ իմաստակներ գիտական սնափառությունից, իր ընդարձակ գիտելիքներից միմիայն նոր անսասան համոզվածություն քաղեց ավետարանական վարդապետության աստվածաշնչականության նկատմամբ: Պասկալը գրում է. «Ավետարանը մխիթարում է մարդուն, ինչ վիճակում եւ պայմաններում էլ նա գտնվի: Քրիստոսն առինքնում է ողջ մարդկությանը: Առանց Նրա ուսմունքի՝ մենք ոչինչ չգիտենք եւ ոչինչ չենք տեսնում ինչպես Աստծո, այնպես էլ մեր մեջ. առանց Քրիստոսի ամեն ինչ մեզ համար խավար է ու խառնաշփոթություն: Առանց Նրա վարդապետության՝ մարդը մատնված է արատների եւ աղետների, մոլորության, խավարի, հուսահատության ու մահվան: Հետեւելով Քրիստոսի ուսմունքին՝ մարդիկ կարող են ազատվել այդ ամենից: Մեր բովանդակ առաքինությունն ու երանությունն ի Քրիստոս է: Առանց Քրիստոսի վարդապետության՝ մարդիկ կհոշոտեին միմյանց, աշխարհը դժոխք կդառնար եւ կայլասերվեր»:

Փիլիսոփա-մաթեմատիկոսներից մեծագույնը՝ **Իսահակ Նյուտոնը (1642-1727)**՝ ձգողության օրենքի հայտնագործողը, Աստվածաշնչի նախանձախնդիր եւ խոնարհ ընթերցողն էր: Այս հռչակավոր գիտնականը, որը հենց միայն Աստծո անունը լսելիս՝ երկյուղածորեն հանում էր գլխարկը, խոր հավատ էր տածում Ս. Գրքի աստվածաշնչականության, նրանում շարադրված աստվածային Հայտնության գերբնական ծագման, սուրբգրային հրաշքների եւ մարգարեությունների հավաստիության հանդեպ: Այդ են վկայում Աստվածաշնչի ամենից դժվարըմբռնելի երկու գրքերի՝ Դանիել մարգարեի եւ ս. Հովհաննես Աստվածաբան առաքյալի Հայտնության՝ Նյուտոնի մեկնությունները: «Մենք ունենք,- ասում էր նա,- Մովսես, մարգարեներ եւ առաքյալներ, նույնիսկ Իր՝ Հիսուսի խոսքը: Եթե չենք կամենում համաձայնել նրանց հետ, ապա արժանի ենք նույնքան քիչ ներման, որքան հրեաները»:

Այժմ դիմենք պատմաբաններին:

Նոր պատմագիտական դպրոցի հիմնադիր, գերմանացի ականավոր պատմաբան Լ. **Ռանկեի (1795-1886)** կենսագիրը հաղորդում է, որ պատմաբանը մահվան շեմին իր բոլոր մտքերը երկրային ունայնությունից ուղղեց դեպի հավիտենականը եւ ստիպում էր իր համար բարձրաձայն ընթերցել Ս. Գիրքը: Վերջին տողերը, որ նա խնդրեց կարդալ, հետեւյալ սաղմոսն էր.

Երբ Տերը Սիոնը վերադարձրեց գերությունից,
մենք մխիթարվեցինք:
Այնժամ մեր բերանները խնդությամբ լցվեցին,
եւ մեր լեզուները՝ ցնծությամբ... (Սաղմ. ճԻԵ 1, 2):

Անգլիացի ականավոր պատմաբան **Թոմաս Կարլեյլը (1795-1881)**՝ Անգլիայի ընդհանուր մտավոր զարգացման երախտավորներից մեկը, մի անգամ խոստովանում է ընկերոջը, որ սիրում է Աստվածաշնչի խոսքերն այնպես, ինչպես մայրն է երբեմնի սովորեցրել իրեն դրանք սիրել:

Շարունակելի

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության եւ քարոզչության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան
Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴՔԿ
հեռախոս՝ (0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 17. 6. 2002 թ.
Տպաքանակը՝ 2500 **Գինը՝ 50 դրամ:**

ՆԱՎԹԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՂ ԲԱՐԵՐԱՐ՝

ԱՎԵՏԻՔ ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ

Մեծ է շուշեցի վաճառական եւ նավթարդյունաբերող Ավետիք Բալայի Ղուկասյանի ներդրումը հայ ժողովրդի կյանքում առանձնապես երիտասարդության կրթության վերաբերող խնդիրներում:

Ավետիք Ղուկասյանը ծնվել է 1837 թ. Շուշի քաղաքում: Ավարտելով տեղի գավառական դպրոցը իրեն նվիրել է վաճառականությանը: Խուդունց Հովհաննեսի դստեր Աննայի հետ ամուսնանալուց հետո նրա եղբայրների հետ զբաղվել է առեւտրով: Նրա գործունեության շրջանակներն ընդգրկել են Մոսկվա, Նուխի, Ղուբա եւ Շուշի քաղաքները: Արտահանելով ստրոն, թել եւ մանուֆակտուրային այլ ապրանքներ առեւտուրը շարունակել է նաեւ Բաքվում, որտեղ էլ հրաժարվելով գործունեության այդ ոլորտից ամբողջությամբ իրեն նվիրել է նավթային արդյունաբերությանը:

Բաքվում «Հայկական մարդասիրական ընկերություն» կազմակերպության համար կառուցել է շենք հոյակապ դահլիճով, որի պատին փակցված է եղել նրա հիշատակը հավերժացնող մարմարյա մի տախտակ ոսկեզօծ տառերով:

1892 թ. Ավետիքը վերջնականապես տեղափոխվել է Թիֆլիս:

1896 թ. Մեւանում սրբատաշ քարից կառուցել է բավականին ընդարձակ դպրոց եւ ամբողջովին կահավորել: Նույն թվականին գնել է արժեքավոր մի ժողովածու եւ նվիրել Սուրբ Էջմիածնի մատենադարանին:

Թիֆլիս գալուն պես նա անմիջապես կառուցել է սեփական տուն Միքայելյան (այժմ Դավիթ Շինարարի) պողոտայում եւ տան դռները լայն բացել հայության առջեւ: Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Խրիմյան Հայրիկը Թիֆլիսում իջեւանել է Ղուկասյանի տանը, եւ նրա «բակը» միշտ կաթողիկոսի տրամադրության տակ է եղել:

1900 թվից պատրաստել է տվել Թիֆլիսի Հայոց վանքի մայր տաճարի դուռը եւ եկեղեցական թանգարանի համար սկսել կառուցել փոքրիկ, բայց շքեղաշուք մի շինություն այն ավարտին հասցնելով 1902 թվականի փետրվարի 21-ին Վարդանանց տոնի առթիվ: Շենքն օծել է Վեհափառ Հայրապետը:

Մեծ բարերարը մտադիր էր եկեղեցու շուրջը պարսպապատել:

Ի նպաստ հայության եւ ազգային խնդիրների կատարվող բոլոր հանգանակությունների գլխավոր մասնակիցներից էր Ավ. Ղուկասյանը:

Ամեն տարի 5-6 երիտասարդների ուսման ծախսերն է հոգացել ոչ միայն Թիֆլիսի բուհերում սովորելու, այլեւ օգնել է նրանց մեկնել Ռուսաստան կամ արտասահման:

Ավ. Ղուկասյանը վախճանվել է 1902 թ., եւ նրա աճյունը մեծ հանդիսությամբ ամփոփվել է թանգարանի տակ գտնվող դամբարանում: Բարերարի հոգեհանգստյան կարգին մասնակցել է նաեւ Վեհափառ Հայրապետը:

Ավ. Ղուկասյանը թողել էր կտակ, ըստ որի մի պատկառելի գումար 60 000 ռ., հասցեագրված Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, պայմանով, որ հայ երիտասարդները դրա տոկոսներով պետք է բարձրագույն կրթություն ստանային. 25 000 ռ. թանգարանին, որպեսզի դրա տոկոսներով տրվեին գրական մրցանակներ, չքավոր աղջիկներին իբրեւ օժիտ, մի մասն էլ բաժանվեր աղքատներին. Թավրիզի հայոց ուսումնարանին 10 000 ռ., Երուսաղեմի հայոց վանքին 5 000 ռ.: Ամենագլխավորը տունը, կահ-կարասին, մի խոսքով կես միլիոն արժողությամբ ողջ շարժական եւ անշարժ գույքը, շուրջ 1 միլիոն ռուբլու արժողությամբ ոսկի, արծաթ եւ թանկարժեք այլ իրեր կտակել է Ամենայն Հայոց Հայրապետին եւ Կոստանդնուպոլսի պատրիարքին:

Ավետիք Ղուկասյանն իր ընդհանուր կտակում անդրադարձել էր նաեւ Հայաստանում բարձրագույն ուսումնական հաստատություն կառուցելուն:

Կարուսելը պտտվել է, ժամանակներն էլ փոխվել են, վրա է հասել ստալինյան բռնապետական շրջանը: Թիֆլիսում ավերվել են հայերի անհամար սրբավայրեր, այդ թվում Հայոց վանքի մայր տաճարը իր համալիրով, ջարդ ու փշուր է եղել աննման գերեզմանատունը, որտեղ թաղված էին ռուսական բանակի հայ զորավարներ, մտավորականներ, պետական գործիչներ, մեծահարուստներ եւ եպիսկոպոսներ, բարերարներ Էֆենդյանցը, Սանասարյանը, Մանթաշյանը: Իսկ Ավ. Ղուկասյանի թանգարանը իր հանգստարանով, քանդվել, դարձել է փոշի: Ինչ վերաբերում է նրա տան վիճակին, պետք է նշել, որ այն ներկայումս անխնամ է, չի գործում բակի ջրավազանը, չկա այգու երկաթյա ցանկապատը, անհետացան մուտքի «պահապան» առյուծները իրենց պատվանդաններով, քանդվեց նաեւ ընդունարանի հանդիսացող շենքերից մեկը: Այսօր կրկին չկա որեւէ երաշխիք, որ վաղը կամ մյուս օրը հիշյալ փողոցից իսպառ չի անհետանա այս «վկայարանը» եւս: Ուստի, այն պահպանելու նպատակով, վաղուց որոշել էի պատրաստել այդ բարեշնորհ մարդու՝ Ավետիք Ղուկասյանի տան մանրակերտը:

Եվ այսօր, ի նշանավորումն եկեղեցական թանգարանի կառուցման 100-ամյակի, նրա տան մանրակերտի հետ միասին ավարտված է նաեւ վանքի դռան մանրակերտը:

Եվ այս մանրակերտով, ասես, նոր շունչ առավ այդ արտակարգ կառույցը:

Խաչատուր ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ
Նկարիչ-մանկավարժ, մանրակերտող
Թբիլիսի